

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Barbora Janebová

Vývoj vztahu lidských práv a ochrany životního prostředí
Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce: 07. 03. 2016

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Autorka diplomové práce

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí své diplomové práce JUDr. Karolině Žákové Ph.D. za odborné a laskavé vedení, pomoc a čas, který mi během psaní práce věnovala.

Obsah

1. Úvod	5
2. Evropský regionální systém ochrany lidských práv	7
2.1. Přístup k soudní ochraně	8
2.2. Hmotněprávní vymezení lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí.....	12
2.2.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	12
2.2.2 Evropská komise pro lidská práva	13
2.2.3 Evropský soud pro lidská práva.....	15
2.3. Shrnutí	27
3. Americký regionální systém ochrany lidských práv	30
3.1. Přístup k soudní ochraně	31
3.1.1 Inter-Americká komise pro lidská práva a přístup k ní.....	31
3.1.2 Inter-Americký soud pro lidská práva a přístup k němu	34
4.2. Hmotněprávní vymezení lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí.....	35
3.2.1 Americká úmluva o lidských právech; Protokol ze San Salvadoru.....	36
3.2.2 Inter-Americká komise pro lidská práva	36
3.2.3 Inter-Americký soud pro lidská práva.....	42
4.3. Shrnutí	48
4. Africký regionální systém ochrany lidských práv.....	51
4.1 Přístup k soudní ochraně	52
4.1.1 Africká komise pro lidská práva a práva národů a přístup k ní.....	52
4.1.2 Africký soud pro lidská práva a práva národů a přístup k němu	54
4.1.3 Africký soudní dvůr a soud pro lidská práva.....	57
4.2 Hmotněprávní vymezení lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí.....	58
4.2.1 Africká charta lidských práv a práv národů.....	59
4.2.2 Právo na uspokojivé životní prostředí.....	60
4.2.3 Africká komise pro lidská práva a práva národů	61
4.2.4 Africký soud pro lidská práva a práva národů.....	65
4.3 Shrnutí	66
5. Závěr	68
6. Seznam použitých zdrojů	71
7. Abstrakt a resumé.....	77

1. Úvod

Ochrana lidských práv je neoddělitelnou součástí demokratického právního státu. Objem lidských práv zaručených jednotlivými mezinárodními, regionálními i vnitrostátními instrumenty se neustále vyvíjí a s tím se mění také obsah jednotlivých práv. Lidská práva vztahující se k životnímu prostředí jsou v rodině lidských práv relativně nová. V právní teorii nepanuje shoda, zda považovat právo na život v příznivém prostředí za samostatné lidské právo nebo zda je nutné na ně nahlížet jako na předpoklad k naplnění nebo dokonce součást jiných práv. Oblasti lidských práv a ochrany životního prostředí jsou oba velmi dynamické obory a od svého vzniku prošly významným vývojem.

Ochrana životního prostředí je v současné době důležitou součástí života moderní společnosti, nebylo tomu tak ale vždy. V roce 1972 OSN uspořádala ve Stockholmu konferenci o životním prostředí, kde upozornila na největší ekologické problémy, za které v té době považovala nebezpečí hrozící v důsledku extenzivní produkce nebezpečných odpadů, narušení planetárních procesů v dlouhodobém měřítku, nebezpečí hrozící z příliš rychlého a nadměrného čerpání zdrojů a rychlé snižování biologické rozmanitosti. Tato konference znamenala posun ve vnímání životního prostředí. Na konferenci byla přijata Stockholmská deklarace – první obecný dokument univerzálního významu, který se týká životního prostředí. V první části obsahuje 7 prohlášení, které obsahují zárodky současné koncepce udržitelného rozvoje. Druhá část deklarace je tvořena 26 principy, týkajícími se zejména využití přírodních zdrojů, ochrany životního prostředí a rozvoje respektujícího požadavky ochrany životního prostředí. Stockholmská deklarace je zároveň prvním dokumentem, který uznává důležitost životního prostředí pro lidská práva. V její preambuli je stanoveno, že: „...obě části životního prostředí, přírodní i kulturní, jsou nezbytné pro blaho člověka a požívání základních lidských práv¹.“

V moderním pojetí převažují dvě hlavní koncepce environmentálních lidských práv. Za prvé je to myšlenka, podle které existuje samostatné lidské právo na zdravé (popř. příznivé) životní prostředí. Tato linie se vyvíjí zejména v Africe, kde Africká charta lidských práv a práv národů přiznává národům právo na životní prostředí

¹ Deklarace Organizace spojených národů o životním prostředí (16. června 1972), bod 1 Preambule

příznivé pro jejich vývoj, a v Americe, kde Protokol ze San Salvadoru přijatý k Americké úmluvě o lidských právech, zaručuje právo jednotlivce žít ve zdravém prostředí. Obdobně formulované právo je možné najít v ústavních dokumentech velké části států světa, včetně České republiky, která v čl. 35 Listiny základních práv a svobod přiznává každému právo na příznivé životní prostředí a také právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů, naplňování tohoto práva je ale v řadě států problematické. Druhá větev prosazuje názor, že lidská práva vztahující se k životnímu prostředí neexistují samostatně, ale je možné je dovodit z jiných lidských práv, nejčastěji z práva na život, práva na soukromý a rodinný život, práva pokojně užívat majetek a dalších.

Tato diplomová práce si klade za cíl zmapovat, jak se vyvíjel vztah lidských práv a ochrany životního prostředí v nejvýznamnějších regionálních systémech ochrany lidských práv – v evropském, inter-americkém a africkém systému, tento vývoj bude ukázán analýzou příslušné judikatury. Analyzované regionální systémy mají podobnou strukturu, jednotlivé regionální mezinárodní organizace sdružují téměř všechny státy v regionu a přijaly úmluvu zaručující ochranu více či méně odlišnému katalogu práv. Dohled nad dodržováním tohoto katalogu je svěřen zpočátku zpravidla orgánu nesoudního typu, pro zefektivnění výkonu rozhodnutí je posléze zřízen také orgán soudního typu.

Práce je rozdělena do tří kapitol podle regionálních systémů, kterým je věnována. První část se věnuje vývoji, kterým vztah lidských práv a ochrany životního prostředí prošel na evropském kontinentu, soustředí se na judikaturu Evropské komise pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva, která vykládá environmentální aspekty Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Druhá kapitola sleduje judikaturu dokumentující vývoj v Severní a Jižní Americe, kde se právo na životní prostředí stalo především součástí ochrany domorodých národů. Třetí část práce se zabývá africkým systémem ochrany lidských práv zejména z teoretického hlediska, judikatura afrických regionálních institucí vztahující se k životnímu prostředí je skoupá. Součástí každé kapitoly je také rozbor vývoje, kterým prošel přístup k soudní ochraně v jednotlivých systémech, se zaměřením na přístup k ochraně jednotlivců a nevládních organizací.

2. Evropský regionální systém ochrany lidských práv

Koncept lidských práv a jejich ochrany se zrodil na území Evropy. Prvním lidskoprávním dokumentem byla Deklarace práv člověka a občana přijatá v roce 1789 během Velké francouzské revoluce, která zaručovala základní občanská a politická práva, následovaly katalogy práv v ústavních listinách jednotlivých států. Největší důraz byl na lidská práva a rozpracování jejich koncepce a zajištění jejich ochrany kladen na přelomu 40. a 50. let 20. století právě v Evropě, v důsledku traumatických zkušeností z 2. světové války². Nejvýznamnějším lidskoprávním instrumentem je bezesporu Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valným shromážděním OSN jako doporučující, tj. nezávazný dokument v Paříži 10. prosince 1948. Všeobecná deklarace lidských práv má univerzální význam, ačkoliv není právně závazná.

Na přelomu 40. a 50. let 20. století v Evropě také začaly vznikat regionální organizace, které postupně vedly k integraci, jak ji známe dnes. Jedním z uskupení, která zde vznikla, byla Rada Evropy (*Council of Europe*), založená Londýnskou smlouvou³ (*Treaty of London* nebo *Statute of Council of Europe*) v roce 1949. Jejím hlavním účelem je zajištění větší jednoty mezi státy, která měla umožnit zachování a naplnění idejí a principů, které jsou společným dědictvím evropských států⁴. Jako své hlavní cíle si Rada Evropy stanovila ochranu lidských práv, právního státu a demokracie. K dosažení takto vytyčeného záměru členské státy Rady Evropy přijaly 4. listopadu 1950 v Římě Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod⁵ (*Convention for the Protection on Human Rights and Fundamental Freedoms*, dále jen „Evropská úmluva“). Potřebných 10 ratifikací pro vstup v platnost získala Evropská úmluva v průběhu pouhých 3 let a v platnost vstoupila 3. září 1953, postupně k ní bylo přijato celkem 14 doplňujících a pozměňujících Protokolů.

² ANTON, D. K. a SHELTON, D. Environmental protection and human rights. New York: Cambridge University Press, 2011, xxxviii, 986 p. ISBN 978-052-1747-103, str. 252

³ Statute of Council of Europe [online], Council of Europe – Treaty Office [cit. 07-03-2016], dostupný z: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680306052>

⁴ Tamtéž, čl. 1 písm. a)

⁵ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [online], Council of Europe – Treaty Office [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>

Dodnes Evropskou úmluvu ratifikovalo všech 47 členských států Rady Evropy⁶ a představuje jeden z nejúspěšnějších lidskoprávních dokumentů, který se stal vzorem pro další regionální systémy ochrany lidských práv.

Jako orgány dohledu nad dodržováním Evropské úmluvy byly stanoveny dva orgány, Evropská komise pro lidská práva (*European Commission of Human Rights*, dále jen „Evropská komise“) a Evropský soud pro lidská práva (*European Court of Human Rights*, dále jen „Evropský soud“). Evropská komise byla příslušná řešit stížnosti jednotlivců a nevládních organizací, její povinností bylo snažit se dosáhnout smírného řešení sporů. V případě, že tento postup selhal, měla Evropská komise možnost předat stížnost Evropskému soudu. Vydávat závazná meritorní rozhodnutí o stížnostech je podle původního i aktuálního znění Evropské úmluvy v pravomoci Evropského soudu, po velké reformě řízení před Evropským soudem v roce 1994, s účinností v roce 1998 (jak bude podrobněji rozebrána v následující podkapitole) byla možnost podávat stížnost přímo Evropskému soudu dána i jednotlivcům a nevládním organizacím a Evropská komise byla zrušena.

2.1. Přístup k soudní ochraně

Původní znění Evropské úmluvy⁷ z roku 1950 ustanovilo ve svém článku 19 k ochraně práv dva orgány, Evropskou komisi pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva. Evropská komise se v souladu s článkem 25 Evropské úmluvy zabývala stížnostmi jednotlivců, skupin jednotlivců a nevládních organizací. Jejím úkolem bylo shromáždit ke stížnosti potřebné materiály a usilovat o smírné vyřešení sporu mezi stěžovatelem a napadaným státem. Pokud smírného řešení nebylo dosaženo, vypracovala Evropská komise zprávu, ve které vyjádřila svůj názor na to, zda k namítanému porušení

⁶ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Status as of: 07/03/2016 [online], Council of Europe – Treaty Office [cit. 20 cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=23/06/2015&CL=EN>

⁷ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950 version [online], Council of Europe [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.echr.coe.int/Documents/Collection_Convention_1950_ENG.pdf

lidských práv došlo, či nikoliv. Tuto zprávu pak Evropské komise předala Výboru ministrů a dotčenému státu. Ve lhůtě tří měsíců od doručení Výboru ministrů mohla Evropská komise postoupit případ k řešení Evropskému soudu pro lidská práva.

K Evropskému soudu pro lidská práva podle tohoto znění Evropské úmluvy mohly podávat návrhy na zahájení řízení pouze Evropská komise a členské státy, kterých se porušení lidských práv přímo dotýká (tj. stát, jehož příslušník má být obětí porušení práv, stát, který podal stížnost k Evropské komisi anebo stát, proti kterému byla podána stížnost).

Pro přípustnost stížnosti stanovila Evropská úmluva několik podmínek. Stížnost nesměla být anonymní, nesměla být věcně shodná s jinou stížností, ve které Evropská komise již rozhodovala nebo o které bylo v dané chvíli vedeno řízení. Přípustná byla stížnost pouze tehdy, došlo-li k vyčerpání všech domácích opravných prostředků a stížnost byla podána do šesti měsíců od data přijetí rozhodnutí o posledním z nich. Stížnost byla odmítnuta jako nepřipustná také v případě, že právo, jehož porušení je namítáno, nebylo možno subsumovat pod některé z ustanovení Evropské úmluvy. Evropská komise se stížnostmi jednotlivců a nevládních organizací mohla zabývat, pouze pokud smluvní stát vydal prohlášení, že uznává tuto pravomoc Evropské komise, v prohlášení se smluvní stát zavazoval, že nebude žádným způsobem bránit právu jednotlivců obracet se na Evropskou komisi.

Tento proces vyřizování stížností byl pro svou složitost a značnou zdlouhavost v roce 1994 opuštěn. Novou úpravu zajištění ochrany práv zaručených Evropskou úmluvou přinesl Protokol č. 11⁸ k Evropské úmluvě, který byl přijat v roce 1994, účinnosti nabyl 1. listopadu 1998 (dále jen „Protokol č. 11“). Protokol č. 11 zrušil Evropskou komisi a její agendu přesunul na Evropský soud, čímž vznikl jednotný systém ochrany lidských práv v Evropě, který se právě svou jednotností odlišuje od lidskoprávních systémů v Africe a Americe.

⁸ Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby [online], Council of Europe – Treaty Office [cit. cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/155.htm>

Od 1. listopadu 1998 jsou v souladu s novým zněním Evropské úmluvy jednotlivci a nevládní organizace oprávněni podávat stížnosti pro porušení lidských práv Evropskému soudu přímo. Členské státy se v čl. 34 Evropské úmluvy zavázaly žádným způsobem nebránit výkonu tohoto práva. Podmínky pro přípustnost stížnosti jsou obdobné těm, které platily pro stížnosti podávané k Evropské komisi, tedy musí být vyčerpány všechny opravné prostředky přiznané domácím právním řádem; stížnost musí být podána ve lhůtě šesti měsíců od data přijetí rozhodnutí o posledním prostředku; stížnost nesmí být podána anonymně a ve věci, ve které Evropský soud již rozhodoval nebo ve které ke dni podání probíhá řízení. Nezměněna zůstala i povinnost podřazení stížnosti pod určité ustanovení Evropské úmluvy pod sankcí nepřipustnosti. Protokol č. 14 k Evropské úmluvě⁹ (dále jen „Protokol č. 14“) mimo jiné upravil čl. 35 odst. 3 Evropské úmluvy tak, že umožňuje Evropskému soudu prohlásit kdykoli během řízení stížnost za nepřijatelnou pokud se domnívá, že stěžovatel neutrpěl podstatnou újmu, ledaže dodržování lidských práv zaručených Evropskou úmluvou a Protokoly vyžaduje přezkoumání odůvodněnosti stížnosti. Z tohoto důvodu také nemůže být odmítnut žádný případ, který nebyl řádně posouzen vnitrostátním soudem.

Řízení před Evropským soudem vykazuje určité znaky dvojinstančnosti. Čl. 43 Evropské úmluvy upravuje přezkum rozhodnutí senátu Evropského soudu. Ve výjimečných případech mohou strany ve lhůtě 3 měsíců od data rozsudku požádat o postoupení věci Velkému senátu. Nejprve je kolegiem 5 soudců Velkého senátu posouzeno, zda případ vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu a použití Evropské úmluvy a Protokolů k ní nebo jiný závažný problém obecného zájmu. Pokud je rozhodnutí kolegia kladné, rozhoduje Velký senát meritorně formou rozsudku. Čl. 44 Evropské úmluvy pak upravuje konečnost rozsudků Evropského soudu. Rozsudek je konečný, pokud strany prohlásí, že nebudou žádat o postoupení Velkému senátu, marně uplyne tříměsíční lhůta nebo kolegium rozhodne o zamítnutí žádosti o postoupení.

⁹ Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention [online], Council of Europe – Treaty Office [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/194.htm>

Vysoká úspěšnost Evropské úmluvy pramení z právní závaznosti rozsudků a skutečnosti, že státy se rozsudkům bez větších problémů podřizují. Výkon rozsudků upravuje čl. 46 Evropské úmluvy, který stanoví propracovaný několikastupňový postup, jak zajistit plnění rozsudků Evropského soudu. Smluvní strany se zavázaly, že se budou řídit konečnými rozsudky Evropského soudu. Dohled nad jejich dodržováním je svěřen Výboru ministrů.¹⁰ Pokud má Výbor ministrů za to, že výkonu rozsudku brání problém ve výkladu daného rozsudku, obrátí se dvoutřetinovou většinou zástupců na Evropský soud, který rozhodne o výkladové otázce. Jestliže se Výbor ministrů domnívá, že členský stát odmítá plnit povinnosti uložené v rozsudku, nejprve adresuje formální výzvu členskému státu, výzva musí být přijata alespoň dvoutřetinovou většinou zástupců. Následně se Výbor ministrů dvoutřetinovou většinou zástupců obrátí na Evropský soud, který posoudí, zda k porušení povinností opravdu došlo. Pokud Evropský soud rozhodne, že členský stát povinnost porušil, předá případ Výboru ministrů, který rozhodne o přijetí opatření k nápravě, v původních zněních Protokolu to bylo ukládání pokut a dalších finančních sankcí, tato cesta vynucení plnění povinností uložených Evropským soudem byla již v průběhu jednání opuštěna a Výboru ministrů je svěřena možnost volby nápravného opatření¹¹. Jestliže je rozhodnutí Evropského soudu o porušení povinností negativní, Výbor ministrů ukončí svůj dohled nad výkonem daného rozhodnutí.

Usnesením (99) 50 Rady Evropy ze dne 7. 5. 1999¹² byla založena funkce Komisaře Rady Evropy pro lidská práva (*Commissioner for Human Rights*, dále jen „Komisař Rady Evropy“). Komisař Rady Evropy je nezávislá, nestranná, nesoudní instituce založená k podpoře informovanosti a respektu k lidským právům. Jeho činnost je možné rozdělit do tří hlavních skupin: návštěvy členských států, kde vede dialog o lidských právech se státními

¹⁰ Výbor ministrů je rozhodovací orgán Rady Evropy tvořený ministry zahraničních věcí všech členských států.

¹¹ LEMMENS, P. a VANDENHOLE, W. Protocol no. 14 and the reform of the European Court of Human Rights. Holmes Beach, Fla.: Distributed in North America by Gaunt Inc., c2005, xii, 153 p. ISBN 90-509-5461-8, str. 118

¹² Resolution (99) 50 of the Council of Europe [online], Council of Europe, Committee of Ministers [cit. 07-03-2016], dostupný z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=458513>

orgány a občany; tematické studie a zprávy o systematické práci s lidskými právy a aktivity zvyšující povědomí o lidských právech. Od 1. 6. 2010, kdy v účinnost vstoupil Protokol č. 14, je Komisaři Rady Evropy umožněno vstupovat do řízení vedených senátem a Velkým senátem. V souladu s čl. 36 odst. 3 je Komisař Rady Evropy oprávněn předkládat v těchto řízeních písemně svá stanoviska a účastnit se veřejného jednání.

2.2. Hmotněprávní vymezení lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí

2.2.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva, ani žádný z jejích Protokolů právo na zdravé či příznivé životní prostředí neobsahují ani jinak životní prostředí nezmiňují. První stížnosti na porušení lidských práv s ohledem na životní prostředí proto Evropská komise odmítala jako zjevně neopodstatněné z důvodu, že je nebylo možné podřadit pod žádné z ustanovení Evropské úmluvy, povinnost subsumpce pod některé z ustanovení je uvedena jako podmínka přípustnosti stížnosti v čl. 27 odst. 2 původního znění Evropské úmluvy. Tento přístup Evropské komise se začal měnit zejména po Konferenci OSN o životním prostředí, která se konala ve Stockholmu v roce 1972 a která uvedla životní prostředí do středu zájmu veřejnosti, když upozornila na neudržitelně se zhoršující stav životního prostředí. Zvýšený zájem o stav životního prostředí a jeho zachování se v rozhodovací praxi Evropské komise začal projevovat na počátku 80. let 20. století. V této době Evropská komise začala upozorňovat, že špatný stav životního prostředí může negativně ovlivňovat užívání práv zaručených v Evropské úmluvě a začala připouštět stížnosti s environmentálním základem. Interpretací vytvořila Evropská komise doktrínu, podle které je možné environmentální rozměr najít v různých právech – zejména v právu na život, soukromý a rodinný život, ale také v právu na svobodu projevu a spravedlivý proces.

Judikatura Evropského soudu se k životnímu prostředí a jeho ochraně staví ve dvou rovinách: A) zdůrazňuje vliv stavu životního prostředí na

možnost výkonu zaručených práv, tzn. příznivý stav životního prostředí může představovat jeden z dílčích předpokladů pro jejich naplnění, a B) ochranu životního prostředí chápe jako možný veřejný zájem, v jehož prospěch je možné omezit práva zaručená Evropskou úmluvou. Oběma jmenovanými způsoby je ale životnímu prostředí ochrana poskytována nepřímo, přímou ochranu stavu životního prostředí Evropský soud odmítá s tím, že žádné ustanovení právo na příznivé životní prostředí nezaručuje. Následuje analýza vybraných rozhodnutí Evropské komise a Evropského soudu, která dokumentuje vývoj, kterým vztah lidských práv a ochrany životního prostředí v rozhodování obou institucí prošel.

2.2.2 Evropská komise pro lidská práva

Evropská komise pro lidská práva byla založena Evropskou úmluvou jako orgán dohledu nad dodržováním povinností, ke kterým se smluvní strany zavázaly. Ustavena byla 18. května 1954 se sídlem ve Štrasburku. Hlavním úkolem Evropské komise bylo přijímat a vyřizovat stížnosti jednotlivců a nevládních organizací. V tomto řízení se rozhodovalo o přípustnosti stížnosti a jednalo se o dosažení smíru. Pokud smírného řešení sporu nebylo možné dosáhnout, mohla Evropská komise předat věc Evropskému soudu. Protokol č. 11 z roku 1994, účinný od 1. listopadu 1998, kterým byl podstatně zrevidován způsob rozhodování v záležitostech Evropské úmluvy, tuto instituci zcela zrušil a její funkce svěřil Evropskému soudu.

Rozhodnutí ve věci Dr. S. v. Spolková republika Německo (5. 8. 1969)¹³

Prvním případem s environmentálním základem se Evropská komise zabývala v roce 1969. V případě Dr. S. proti Spolkové republice Německo rozhodla v nepublikovaném rozhodnutí o nepřípustnosti stížnosti. Ve stížnosti č. 715/60 se stěžovatel domáhal práva na život a práva na svobodu a osobní bezpečnost, kterou zaručují čl. 2 a 5 Evropské úmluvy, které měla Spolková republika Německo porušit ukládáním jaderného odpadu do moře, hromaděním jaderných materiálů na německém území a výstavbou raketových

¹³ ROBB, ed. by Cairo A. R. Human rights and environment. 1. publ. Cambridge [u.a.]: Cambridge Univ. Press, 2001. ISBN 05-216-5036-4, str. 707-709.

startovacích ramp v blízkosti jeho bydliště. Evropská komise stížnost odmítla jako zjevně neopodstatněnou, při jejím prozkoumání neshledala žádné porušení práv zaručených Evropskou úmluvou.

*Rozhodnutí ve věci X a Y v. Spolková republika Německo (13. 5. 1976)*¹⁴

Druhým případem, ve kterých se Evropská komise zabývala životním prostředím, byl případ X a Y v. Spolková republika Německo v roce 1976. Stěžovatelé byli členy nevládní organizace založené za účelem ochrany životního prostředí a namítali porušení čl. 2 (právo na život), 3 (zákaz mučení a nelidského zacházení) a čl. 5 (právo na svobodu a osobní bezpečnost) Evropské úmluvy. Stížnost směřovala proti skutečnosti, že německé státní orgány využívaly mokřiny v blízkosti jejich bydliště a přiléhající k jejich pozemkům pro vojenské účely, a argumentovala ochranou přírody a životního prostředí.

Evropská komise podobně jako v předchozím případě stížnost odmítla jako zjevně neopodstatněnou. V rozhodnutí uvedla, že Evropská úmluva mezi chráněná práva, a to ani v čl. 2, 3 a 5, nezahrnuje právo na ochranu přírody.

*Rozhodnutí ve věci Arrondelle v. Spojené království (15. 7. 1980)*¹⁵

Prvním případem, ve kterém Evropská komise připustila, že životní prostředí, resp. jeho stav, může mít vliv na práva zaručená Evropskou úmluvou, byl případ Arrondelle v. Spojené království, ve kterém rozhodovala v roce 1980. Stěžovatelka namítala porušení práv způsobené hlukem z nedalekého letiště Gatwick a dálnice M23. Stěžovala si, že ostatním vlastníkům nemovitostí dotčených hlukem byla újma na právech kompenzována udělením stavebního povolení ke změně účelu užívání nemovitosti nebo odkoupením nemovitosti ze strany úřadů.

Evropská komise případ posoudila podle čl. 6 (právo na spravedlivý proces), čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života) a čl. 13 (právo na účinný právní prostředek nápravy) a podle čl. 1 Protokolu č. 1

¹⁴ Tamtéž, str. 710-711

¹⁵ Case Arrondelle v. the United Kingdom [online], European Commission of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný ke stažení z <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-74190>

(právo pokojně užívat majetek) a po prozkoumání případu dospěla k názoru, že mohlo být zasaženo do práv stěžovatelky a vydala rozhodnutí o přípustnosti stížnosti. V roce 1982 případ skončil smírem.

*Rozhodnutí ve věci G a E v. Norsko (3. 10. 1983)*¹⁶

V rozhodnutí z října 1983 Evropská komise řešila stížnost dvou stěžovatelů, z nichž jeden byl rybář a lovec, druhý se živil jako pastýř sobů, kteří napadali rozhodnutí norské vlády o výstavbě vodní elektrárny v údolí, ve kterém žili. Podle schváleného plánu měla být část údolí zatopena.

Evropská komise případ posoudila podle čl. 8 Evropské úmluvy a v rozhodnutí uvedla, že je jisté, že ekosystém v okolí elektrárny bude ovlivněn, a to dále může negativně ovlivnit právo na soukromý život stěžovatelů. V porovnání s rozsáhlými oblastmi v Norsku, které slouží k chování sobů a rybolovu, bude výstavbou elektrárny pro stěžovatele ztracena jen velmi malá část. Evropská komise proto rozhodla, že omezení práv je v tomto případě v souladu s čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy – je v souladu se zákony, nezbytné pro demokratickou společnost v zájmu hospodářského blahobytu země – a stížnost odmítla jako neopodstatněnou.

2.2.3 Evropský soud pro lidská práva

Evropský soud postupně v průběhu desetiletí své činnosti rozvinul bohatou judikaturu týkající se životního prostředí. Ačkoliv se žádný z článků Evropské úmluvy, jejíž naplňování je jeho hlavní činností, o životním prostředí nezmiňuje, Evropský soud výkladem dovedl, že stav životního prostředí může představovat základ nebo součást několika z práv zaručených různými články Evropské úmluvy, zejména čl. 2 – právo na život, čl. 5 – právo na svobodu a osobní bezpečnost, čl. 6 – právo na spravedlivý právní proces, čl. 8 – právo na respekt k soukromému a rodinnému životu, čl. 10 – svoboda projevu.

¹⁶ Case G and E v. Norway [online], European Commission of Human Rights [cit. 20-11-2015], dostupný ke stažení <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-74157>

Čl. 2 – Právo na život

Vliv životního prostředí na právo na život ve smyslu čl. 2 Evropské úmluvy Evropský soud poprvé posuzoval v rozsudku ve věci L.C.B. v. Spojené království¹⁷. Spojnici mezi nimi udělal o několik let později v jednom ze svých nejvýznamnějších rozsudků, ve věci Öneriyildiz v. Turecko.

*Rozsudek ve věci Öneriyildiz v. Turecko (30. 11. 2004)*¹⁸

V jednom ze svých stěžejních rozhodnutí týkajících se ochrany životního prostředí rozhodoval Evropský soud o stížnosti, ve které stěžovatel napadal především porušení práva na život. Stěžovatel bydlel v Istanbulu ve slumu v těsné blízkosti skládky odpadu. Skládka začala fungovat na začátku 70. let a podle znaleckého posudku z roku 1991 nesplňovala technické standardy při zahájení činnosti ani v jejím dalším průběhu¹⁹. Mezi možnými riziky posudek jmenoval také hrozící výbuch metanu, skládka totiž neměla žádný způsob, jak zabránit výbuchu metanu, který vzniká při procesu rozkladu odpadu domácností.

V roce 1993 došlo na skládce k výbuchu metanu a následný sesuv odpadu zavalil asi desítku obydlí, mezi nimi také stěžovatelův dům, pod sutinami zahynulo devět členů jeho rodiny. Stěžovatel se obrátil na Evropský soud se stížností na porušení práva na život, kterého se měly turecké orgány dopustit tím, obyvatele neupozornily na nebezpečí, které jim hrozilo z důvodu jejich pobytu v těsné blízkosti skládky a také tím, že nejednaly na základě posudku z roku 1991, který je o stavu skládky a rizicích informoval.

Evropský soud připomněl, že právo na život v rozsahu čl. 2 Evropské úmluvy zahrnuje pozitivní povinnost států podniknout všechny vhodné kroky k ochraně života – především přijmout legislativu a zřídit správní rámec, který poskytne účinnou ochranu před hrozbami vůči právu na život. V kontextu nebezpečných činností, kdy je s činností spojeno vyšší riziko ohrožení

¹⁷ Case L.C.B. v. United Kingdom [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58176>

¹⁸ Case Öneriyildiz v. Turkey [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67614>

¹⁹ Tamtéž, bod. 98

lidských životů, např. také nakládání s odpady, Evropský soud mezi povinnosti států zahrnul také informační povinnost – obyvatelé by měli být informováni o možných nebezpečích, která jim hrozila, aby mohli tato rizika podloženě posoudit a na tomto základě se rozhodnout.

*Budayeva a další v. Rusko (29. září 2008)*²⁰

V roce 2008 Evropský soud tento výklad potvrdil také pro hrozící přírodní katastrofy. V rozsudku se zabýval sérií sesuvů půdy, které postihly ruské město Tyrnauz a při kterých zemřel manžel jedné stěžovatelky. Podle stěžovatelů místní orgány o nebezpečí sesuvů věděly a nepřijaly opatření, aby jim zabránily. Po prvním sesuvu nařídily evakuaci, o které stěžovatelé tvrdili, že byla nedostatečně zajištěná a mnozí z obyvatel o ní nevěděli nebo nevěděli, zda stále trvá.

Evropský soud potvrdil, že státy mají povinnost přijmout opatření k zachování života jednotlivce, především v souvislosti s nebezpečnými činnostmi, mezi tato opatření patří také povinnost informovat veřejnost o mimořádných situacích, které mohou ohrozit životy a také zavést postupy, které by napravily případné nedostatky při ochraně práva na život. To se týká také přírodních katastrof, které jsou ve většině případů nepředvídatelné, nicméně pokud má stát dostatek informací, aby mohl nebezpečí považovat za bezprostředně hrozící, má povinnost informovat o nich veřejnost.

Čl. 6 – Právo na spravedlivé řízení

Právo na spravedlivý proces a přístup k soudní ochraně ve věcech ochrany životního prostředí Evropský soud řešil především v rozsudku ve věci Athanassoglou a další proti Švýcarsku, ze dne 6. 4. 2000, ve kterém vyložil čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy ve vztahu k ochraně životního prostředí, konkrétně provozu jaderné elektrárny.

*Rozsudek ve věci Athanassoglou a další v. Švýcarsko (6. 4. 2000)*²¹

²⁰ Case Budayeva and Others v. Russia [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85436>

²¹ Case Athanassoglou and Others v. Switzerland [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58560>

Jádrem případu bylo prodloužení povolení k provozu jaderné elektrárny Beznau, o kterém rozhodovala Spolková rada. Podle švýcarského práva takové rozhodnutí nepodléhá soudnímu přezkumu. V tomto spatřovali stěžovatelé porušení čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy, práva na spravedlivý soudní proces. Obsahově podobným případem se Evropský soud zabýval také o několik let dříve, kdy dospěl k obdobnému rozsudku ve věci *Balmer-Schafroth v. Švýcarsko*²².

Evropský soud potvrdil stávající výklad čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy tak, že může být použit v případech, kdy se jednotlivec domnívá, že zásah do jeho práv byl protiprávní a tvrdí, že mu nebylo umožněno uplatnit stížnost u soudu. Toto právo se vztahuje pouze na spory o občanských právech a povinnostech, jak jsou zakotvené v hmotném právu členských států. Spory musí být skutečné a vážné, musejí se vztahovat nejen k existenci práva, ale také k jeho rozsahu a způsobu jeho výkonu. Výsledek řízení musí být pro předmětné právo přímo rozhodující, nejasné spojení ani vzdálené dopady nejsou podle ustálené judikatury Evropského soudu dostačující pro porušení čl. 6 odst. 1.

V projednávaném případě stěžovatelé tvrdili, že prodloužením činnosti jaderné elektrárny došlo k porušení práva na život, na fyzickou nedotknutelnost a na užívání majetku, namítali, že elektrárna nespĺňuje bezpečnostní standardy z důvodu vážných a nenapravitelných konstrukčních nedostatků, a proto je nebezpečí nehody vyšší než jinde. V průběhu řízení ale netvrdili, že by utrpěli nějakou ztrátu, ať ekonomickou či jinou, za kterou by žádali odškodnění. Evropský soud došel k závěru, že provoz elektrárny Beznau nevystavil stěžovatele nebezpečí, které by bylo závažné, konkrétní a bezprostřední.

S tímto nesouhlasili soudci Costa, Tulkens, Fischbach, Casadevall a Maruste, kteří zpracovali společné disentní stanovisko. Ve svém stanovisku zohlednili především povahu provozu jaderné elektrárny, podle jejich názoru

²² Case *Balmer-Schafroth v. Switzerland* [online], European Court of Human Rights, [07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58084>

není jasné, zda je možné dokázat bezprostřední nebezpečí hrozící jednotlivci u provozu, který je ze své podstaty nebezpečný, jako tomu je u jaderné elektrárny, mnohé z katastrof, které se udály, byly nepředvídatelné. Disentující soudci zároveň připomněli, že rozhodnutí Spolkové rady o prodloužení licence jaderné elektrárny bylo správním rozhodnutím. Ohrožení životního prostředí a znečištění, které taková zařízení způsobují, jen přispívají k nutnosti nezávislého soudního přezkumu takového správního rozhodnutí.

*Rozsudek ve věci L'Erablière asbl v. Belgie (24. 2. 2009)*²³

V roce 2009 se Evropský soud svůj předchozí výklad rozšířil v rozsudku L'Erablière ansbl proti Belgii. V tomto případě byla stěžovatelem nezisková organizace založená za účelem ochrany životního prostředí, která napadla udělení stavebního povolení na rozšíření sběrný odpadů. Žaloba u domácích soudů nebyla připuštěna z procesních důvodů, protože neobsahovala prohlášení o skutkových okolnostech sporu.

Evropský soud zopakoval, že pro aplikaci čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy je nezbytné, aby měl spor občanskoprávní základ, zdůraznil také, že *actio popularis* není přípustná. Připomněl, že tento článek již byl úspěšně použit v případě stížnosti podané sdružením, které vedle svého hlavního účelu, obhájí také zvláštní zájmy svých členů. Účelem sdružení v tomto případě je ochrana životního prostředí na vymezeném území, kde navíc zakládající členové i vedení sdružení bydlí. Rozšíření sběrný odpadů by tedy nepochybně mělo dopad na jejich soukromý a rodinný život. Na tomto základě Evropský soud uzavřel, že taková stížnost nemůže být považována za *actio popularis* a čl. 6 odst. 1 je aplikovatelný. Následně rozhodl, že k porušení práva na spravedlivý proces došlo. Tímto Evropský soud poskytl jakési vodítko pro nevládní organizace a neformální sdružení občanů, v jakých případech se mohou svých práv před Evropským soudem domáhat.

²³ Case L'Erablière asbl v. Belgium [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91492>

Čl. 8 – Právo na respektování soukromého a rodinného života

Článek 8 Evropské úmluvy zaručuje respekt k soukromému a rodinnému životu, tedy nejen respektování kvality soukromého života, ale také pokojné užívání domova jednotlivce. Evropský soud vyložil, že právo na respektování domova neznamená pouze právo k prostorům, ale také jejich pokojné užívání. Porušení tohoto práva může spočívat v neoprávněném vniknutí, může také ale vyplývat z nehmotných zdrojů jako jsou zvuky, emise, zápach apod.²⁴

*Rozsudek ve věci Powell and Rayner v. Spojené království (21. 2. 1990)*²⁵

Jeden z prvních rozsudků, ve kterém Evropský soud uznal, že znečištění životního prostředí může představovat zásah do práv zaručených Evropskou úmluvou, vynesl v únoru 1990 ve věci Powell a Rayner v. Spojené království. Evropský soud se zabýval stížností směřující proti hlukovým emisím, které narušovaly soukromý a rodinný život stěžovatelů, kteří žili v blízkosti mezinárodního letiště Heathrow. Stěžovatelé tvrdili, že hluk letadel přelétajících nad jejich domy z letiště Heathrow představuje nezákonný zásah do jejich práva na soukromý a rodinný život.

Evropský soud souhlasil, že kvalita života stěžovatelů a rozsah, ve kterém mohli užívat svoje domovy, byly hlukem letadel nepříznivě ovlivněny, čímž potvrdil, že v určitých případech stížnosti s environmentálním základem mohou být posuzovány podle čl. 8 Evropské úmluvy²⁶.

Zároveň zdůraznil, že je třeba brát v potaz zájmy státu a společnosti – ekonomický blahobyt plynoucí z existence a provozu velkého mezinárodního letiště. Po zvážení množství opatření, která byla přijata za účelem kontroly, snížení dopadů a také náhrady za hluk způsobený přelétajícími letadly v okolí letiště Heathrow, Evropský soud jednomyslně rozhodl, že orgány Spojeného

²⁴ SALAS, A. de, Manual on human rights and the environment, Second edition. Strasbourg, France: Council of Europe Publishing, 2012. ISBN 978-92-871-7540-3, str.45

²⁵ Case Powell and Rayner v. the United Kingdom [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57622>

²⁶ MOWBRAY, A. Cases and materials on the European Convention on human rights. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-920674-2, str. 547

království nepřekročily meze stanovené v čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy a bylo dosaženo rovnováhy mezi zájmy společnosti a zájmy jednotlivce.

*Rozsudek ve věci López Ostra v. Španělsko (9. 12. 1994)*²⁷

Rozšíření výkladu čl. 8 Evropské úmluvy o posouzení z jiného úhlu poskytl Evropský soud o 4 roky později v případě López Ostra v. Španělsko. Stěžovatelka žila ve městě, kde byl silně koncentrovaný kožedělný průmysl, a v těsné blízkosti jejího domova bylo postaveno zařízení na zpracování odpadu, ze kterého unikaly výpary, zápach a další znečištění, které vyústilo ve zdravotní problémy stěžovatelky i její rodiny, jako např. nevolnosti, zvracení a alergické reakce.

Evropský soud zde propojil stav životního prostředí se soukromým a rodinným životem, když v bodě 51 rozhodnutí s ohledem na čl. 8 Evropské úmluvy konstatoval, že silné znečištění životního prostředí může ovlivnit pohodu jednotlivce a znemožnit mu pokojné užívání domova takovým způsobem, že to nepříznivě ovlivní jeho soukromý a rodinný život i bez vážného ohrožení na zdraví.

*Rozsudek ve věci Guerra a další v. Itálie (19. 2. 1998)*²⁸

V roce 1998 Evropský soud vyložil, že čl. 8 Evropské úmluvy neobsahuje pouze zákaz narušení soukromého a rodinného života, ale v určitých případech státům ukládá také pozitivní povinnosti. Stěžovatelé bydleli ve městě vzdáleném asi 1 km od továrny vyrábějící hnojiva, při jejichž výrobě vznikají různé škodlivé látky, včetně hořlavého plynu, který může způsobit výbuchy, k jedné nehodě při provozu již v minulosti došlo. Místní atmosférické podmínky navíc způsobovaly, že toxické látky často zamořovaly právě toto město.

Prezidentská vyhláška, která zařadila továrnu mezi nebezpečné provozy, uložila místním starostům povinnost informovat o nebezpečných

27 Case López Ostra v. Spain [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905>

28 Case Guerra and Others v. Italy [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135>

aktivitách, které v oblasti probíhají, možných rizicích, které z činnosti mohou vyplývat a také postupech, které mají být dodržovány v případě nouzových situací. Tyto informace byly zveřejněny až po ukončení činnosti továrny. Evropský soud v rozsudku uznal, že toxické emise měly přímý vliv na soukromý a rodinný život stěžovatelů. Dále konstatoval, že Itálie nesplnila svoje povinnosti k zajištění práva na respekt k soukromému a rodinnému životu, když nezajistila, aby stěžovatelé, a veřejnost obecně, získali informace zásadní pro zhodnocení nebezpečí, které jim hrozilo z nedaleké továrny v případě nehody.

*Rozsudek ve věci Hatton a další v. Spojené království (8. 7. 2003)*²⁹

Vývoj případu Hatton a další v. Spojené království ukazuje, že ani soudci Evropského soudu se neshodnou na postavení ochrany životního prostředí a lidských práv. Příklad se zabývá nočním hlukem z letiště Heathrow v návaznosti na nový systém nočních letů. Stěžovatelé namítali, že bylo porušeno jejich právo na soukromý a rodinný život, který zaručuje čl. 8 Evropské úmluvy, noční hluk vedl k trvalému rušení spánku.

Senát, který o stížnosti rozhodoval, rozhodl, že k porušení práva na soukromý a rodinný život došlo, protože nebylo dosaženo rovnováhy mezi zájmem společnosti a zájmem jednotlivce. Státy sice mají prostor pro úvahu, jaké kroky přijmou, aby výsledné řešení bylo v souladu s požadavky Evropské úmluvy – pouhý odkaz na ekonomický blahobyt není dostačující k omezení práv druhých. V daném případě Senát konstatoval, že chybí zhodnocení dopadu nového nočního provozu a také nebyla provedena studie, která by cílila na zjištění řešení, které by nejméně narušovalo lidská práva.

Na žádost britské vlády se případem zabýval také Velký senát, který konstatoval, že ochrana životního prostředí by měla být prvně zohledněna státy v rámci jejich uvážení a podruhé také Evropským soudem při případném přezkumu přezkumu rozhodnutí vydaného v rámci tohoto uvážení. Velký senát

²⁹ Case Hatton and Others v. United Kingdom [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

zdůraznil, že je nevhodné, aby soud k tomuto přijal zvláštní přístup s odkazem na zvláštní postavení environmentálních lidských práv.

Rozhodnutí Velkého senátu nebylo přijato jednomyslně, pětice soudců, kteří hlasovali proti většinovému rozhodnutí o porušení čl. 8 Evropské úmluvy (soudci Costa, Ress, Türmen, Zupančič a Steiner), zpracovala společné odlišné stanovisko. Odlišné stanovisko cituje Evropský soud, který často opakuje, že Evropská úmluva je živoucím dokumentem, který se stále vyvíjí. V souvislosti s tím Evropská komise i Evropský soud v množství případů přijala názor, že čl. 8 Evropské úmluvy zahrnuje právo na zdravé životní prostředí a tím pádem také poskytuje ochranu před znečištěním a rušením způsobeným škodlivými chemikáliemi, zápachem, látkami způsobujícími dýchací obtíže, hlukem atd. Podle názoru disentujících soudců velký senát tímto rozhodnutím neguje dosavadní vývoj a dokonce činí krok zpět.

*Rozsudek ve věci Kyratos v. Řecko (22. 5. 2003)*³⁰

Evropský soud potvrdil, že účelem čl. 8 Evropské úmluvy není zajištění ochrany životního prostředí jako takového. V případě stížnosti na porušení čl. 8 Evropské úmluvy je nutné, aby předmětné poškození životního prostředí mělo škodlivý účinek na soukromý a rodinný život stěžovatelů. Stěžovatelé vlastnili dům a půdu na jihovýchodě ostrova Tinos, k pozemkům přiléhala bažina. Na počátku 90. let 20. století začala výstavba a urbanizace okolí stěžovatelových pozemků, včetně bažiny. Ve své stížnosti stěžovatelé tvrdili, že tato urbanizace vedla ke zničení bažiny, poškození životního prostředí v jejich okolí a tím byl narušen jejich soukromý život.

Evropský soud se vyjádřil ke stížnostem na porušení čl. 8 Evropské úmluvy, které mají environmentální základ, a zdůraznil, že předmětem jeho ochrany je soukromý a rodinný život jednotlivce, nikoli stav životního prostředí. Aby byly takové stížnosti přípustné, je nezbytné, aby zhoršení stavu životního prostředí mělo škodlivý účinek ve vztahu k soukromému a rodinnému životu jednotlivce.

³⁰ Case Kyratos v. Greece [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

Rozsudek nebyl přijat jednomyslně. S posouzením přípustnosti čl. 8 Evropské úmluvy nesouhlasil soudce Zahrebelsky, který zpracoval částečně odlišné stanovisko. Ve stanovisku odkazuje na odůvodnění rozsudku, ve kterém se Evropský soud zamýšlí nad tím, jaké změny na životním prostředí by konstituovaly porušení práva na soukromý a rodinný život. Evropský soud zde říká, že zničení lesa přiléhajícího k pozemkům stěžovatelů by představovalo zásah do práva dle čl. 8. Soudce Zahrebelsky s tímto souhlasí a zároveň konstatuje, že podle něj zničení lesa a zničení bažiny nejsou nijak zásadně rozdílné a dále konstatuje, že podle jeho názoru v posuzovaném případě došlo k porušení čl. 8 Evropské úmluvy.

Další případy, ve kterých se Evropský soud zabýval stížnostmi na porušení čl. 8 Evropské úmluvy: *Guerra a další v. Itálie*³¹, *Moreno Gómez v. Španělsko*³², *Fadeyeva v. Rusko*³³, *Taşkin a další v. Turecko*³⁴, *Dubetska a další v. Ukrajina*³⁵, *Di Sarno a další v. Itálie*³⁶.

Čl. 10 – Svoboda projevu

*Rozsudek ve věci Steel a Morris v. Spojené království (15. 2. 2005)*³⁷

V tomto rozhodnutí z roku 2005 Evropský soud potvrdil výklad čl. 10 Evropské úmluvy, zajišťující svobodou projevu, v souvislosti se životním prostředím. Stěžovatelé spolupracovali s malou nevládní organizací zabývající se především environmentální a sociální problematikou. Organizace zahájila kampaň směřující proti společnosti McDonald's, součástí kampaně byla distribuce šestistránkových letáků nazvaných „Co je špatně s McDonaldem?“.

³¹ Case *Guerra and Others v. Italy* [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

³² Case *Moreno Gómez v. Spain* [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>

³³ Case *Fadeyeva v. Russia* [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>

³⁴ Case *Taşkin and Others v. Turkey* [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

³⁵ Case *Dubetska and Others v. Ukraine* [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103273>

³⁶ Case *Di Sarno and Others v. Italy* [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108480>

³⁷ Case *Steel and Morris v. United Kingdom* [online], European Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

McDonald's stěžovatele zažaloval a před soudem žádal zadostiučinění za nactiutrhaní, stěžovatelé popřeli, že by letáky zveřejnili a odmítli, že by výroky byly hanlivé. Soud je shledal odpovědnými za zveřejnění letáků. Stěžovatelé před Evropským soudem tvrdili zejména vady v řízení a porušení práva na svobodu projevu.

Evropský soud potvrdil svou stávající judikaturu, že politickým vyjádřením, včetně vyjádřením k věcem obecného zájmu, musí být poskytnut vysoký standard ochrany v souladu s čl. 10. Tato ochrana patří tradičně novinářům, Evropský soud ovšem konstatoval, že v demokratické společnosti musí být i malým neformálním uskupením umožněno účinně vykonávat svou činnost. Ve společnosti existuje silný zájem na tom, aby se skupiny a jednotlivci mimo hlavní myšlenkový proud zapojili do veřejné debaty šířením informací a myšlenek o otázkách obecného veřejného zájmu, jako je zdraví a životní prostředí. Dále Evropský soud připomněl, že pro tisk v těchto případech platí určité hranice, zejména v případě ochrany práv a pověstí jiných subjektů. Tato omezení, stejně jako vysoký standard ochrany, se vztahuje i na skupiny a jednotlivce, kteří se účastní veřejné debaty.

Čl. 1 Protokolu č. 1 – Právo pokojně užívat svůj majetek

Zároveň s touto judikaturou Evropský soud rozvíjí druhou kolej rozhodování ve vztahu k životnímu prostředí. Životní prostředí zde figuruje jako veřejný zájem, v jehož prospěch je možné některá z práv zaručených Evropskou úmluvou omezit, týká se zejména vlastnického práva. Toto rozhodování je od počátku 90. let, kdy bylo vydáno první rozhodnutí, poměrně konzistentní, vybraná rozhodnutí Evropského soudu ukazují posun, ke kterému došlo, popř. definují vztah lidských práv a ochrany životního prostředí. Judikatura je ale kazuistická, Evropský soud podává jen výklad dílčích aspektů vlastnického práva ve vztahu k opatřením ve prospěch životního prostředí.

*Rozsudek ve věci Hakansson a Stuersson v. Švédsko (23. 1. 1990)*³⁸

Stěžovatelé nakoupili zemědělské pozemky ve veřejné dražbě a v průvodním dopise byli informováni, že v souladu se zákonem o nabývání půdy mají povinnost pozemky po dvou letech prodat, pokud nezískají povolení ponechat si je. Stěžovatelé podali žádost o vydání povolení k ponechání pozemků v jejich vlastnictví, žádost byla zamítnuta s tím, že pozemky je nutno považovat za jednotku racionalizace, která by měla být využita za účelem zlepšení využití okolních zemědělských pozemků. Po proběhnutí dalších řízení o udělení povolení k ponechání pozemků, byly pozemky ve veřejné dražbě odkoupeny vlastníkem sousedních pozemků.

Před Evropským soudem stěžovatelé namítali porušení práva pokojně užívat majetek, které zaručuje čl. 1 Protokolu č. 1 k Evropské úmluvě. Švédské orgány argumentovaly tím, že omezení práva je v souladu s čl. 1 odst. 2 Protokolu, který umožňuje omezit zaručená práva, pokud je to ve veřejném zájmu a v souladu s podmínkami uvedenými v zákoně. Evropský soud shledal, že omezení vlastnického práva z důvodů uvedených v rozhodování švédských orgánů, tj. že zemědělský pozemek podpůrné povahy má být využit ve prospěch zlepšení využití okolních pozemků, bylo v souladu s požadavky čl. 1 Protokolu č. 1 k Evropské úmluvě. Následný prodej pozemků vlastníkům sousedních pozemků, kteří na nich provozovali zemědělskou činnost, naplnil účel uvedený ve sporných rozhodnutích.

*Rozsudek ve věci Hamer v. Belgie (27. 11. 2007)*³⁹

Významu ochrany životního prostředí a jejího vztah k základním právům se Evropský soud dotkl v rozhodnutí Hamer v. Belgie. Případ se týká rekreačního domu, který postavili rodiče stěžovatelky bez stavebního povolení v lese, kde by z důvodu ochrany lesa stavební povolení nemohlo být vydáno. Po necelých třiceti letech provedla stěžovatelka opět bez stavebního povolení úpravy domu, pro které bylo stavební povolení nutné, a zároveň nechala

³⁸ Case Hakansson and Stuersson v. Sweden [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57638>

³⁹ Case Hamer v. Belgium [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83537>

pokácet asi 50 borovic v blízkosti domu. V té době zahájily úřady se stěžovatelkou řízení, jehož výsledkem bylo nařízení vrácení území do původního stavu, včetně demolice domu.

Stěžovatelka v tomto rozhodnutí spatřovala porušení čl. 1 Protokolu č. 1 k Evropské úmluvě. Evropský soud rozebral jednotlivé podmínky pro zjištění, zda k porušení práva užívat majetek došlo a dospěl k názoru, že pro tento případ je stěžejní podmínka přiměřenosti zásahu do práva jednotlivce v poměru k veřejnému zájmu, jehož prospěchu zásah slouží. Ostatní podmínky jsou podle čl. 1 odst. 2 Protokolu č. 1 zákonnost zásahu (zásah vycházel z vyhlášky) a zásah za účelem regulace užívání majetku v souladu s obecným zájmem (viz rozsudek ve věci *Fredin v. Švédsko*⁴⁰, ve kterém Evropský soud konstatoval, že v dnešní společnosti je ochrana životního prostředí stále důležitějším hlediskem).

V bodě 79 Evropský soud potvrdil stávající judikaturu, že ačkoliv žádné ustanovení Evropské úmluvy není určeno k ochraně životního prostředí jako takového, je v jeho ochrana v dnešní společnosti stále důležitějším kritériem. Myšlenku dále rozvedl, životní prostředí pro něj představuje věc, jejíž obrana vyvolává stálý a trvalý zájem veřejnosti a následně správních orgánů. Před ochranou životního prostředí by neměly být upřednostňovány ekonomické zájmy a dokonce ani některá základní práva, jako je vlastnické právo, a to zejména v případech, kdy má v daném ohledu stát legislativu. Orgánům veřejné správy náleží odpovědnost, která by v praxi měla vyústit v jejich včasný zásah, aby bylo možné zajistit, že zákonná ustanovení přijatá za účelem ochrany životního prostředí nejsou zcela neúčinná.

2.3. Shrnutí

Na území evropského kontinentu prošla myšlenka lidských práv vztahujících se k životnímu prostředí zajímavým vývojem. Zpočátku byly Evropskou komisí a Evropským soudem stížnosti s environmentálním základem odmítány jako zjevně neopodstatněné. Dnes je celá řada těchto

⁴⁰ Case *Fredin v. Sweden* [online], European Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57651>

stížností nejen připouštěna k řízení před Evropským soudem, ale Evropský soud také často rozhoduje o tom, že ustanovení Evropské úmluvy skutečně byla porušena. Evropská komise vytvořila doktrínu, kterou Evropský soud dále rozvinul, a podle které stav životního prostředí může ovlivnit pohodu jednotlivce a snížit nebo znemožnit jeho možnost užívání ostatních práv, nejčastěji v souvislosti s právem na respektování soukromého a rodinného života. Podle Evropského soudu neznamena jakékoliv zhoršení stavu životního prostředí porušení práv garantovaných Evropskou úmluvou, ale pouze takové rušení, které objektivně dosahuje prahové úrovně, při které je rušení schopno ovlivnit požívání práv zaručených Evropskou úmluvou. Toto rušení navíc musí ovlivňovat přímo stěžovatele, stížnost ve veřejném zájmu, obecně upozorňující na stav životního prostředí, není přípustná, jak Evropský soud v několika rozhodnutích opakuje. Pro upřesnění ve svých rozsudcích Evropský soud několikrát konstatoval, že žádné ustanovení Evropské úmluvy neobsahuje právo na zdravé životní prostředí ani na život v takovém prostředí.

Současně s touto doktrínou se na rozdíl od ostatních regionálních systémů rozvinula ještě druhá větev rozhodování, která stanoví, že zájem na ochraně životního prostředí je v evropské společnosti natolik významný, že může být legitimním důvodem pro omezení některých dalších práv zaručených Evropskou úmluvou, judikatura v tomto ohledu se týká téměř výhradně práva na pokojné užívání majetku, které je uvedeno v čl. 1 Protokolu č. 1 k Evropské úmluvě.

V některých svých rozhodnutích Evropský soud vyložil právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Evropské úmluvy) tak široce, že do něj zahrnul i právo na informace o stavu životního prostředí, aby nositel práv mohl o svém soukromém a rodinném životě kvalifikovaně a informovaně rozhodnout. Právo na svobodu projevu pak vyložil tak, že nevládním organizacím musí být umožněno zveřejňovat informace a tím se podílet na veřejné debatě a účastnit se rozhodovacích procesů. Toto rozhodování odpovídá trendu, který jak bylo ukázáno, přiznává stále širší environmentální práva jak fyzickým osobám, tak také nevládním organizacím. Právo na informace a účast na rozhodování ve věcech ochrany životního

prostředí upravuje více tzv. Aarhuská úmluva⁴¹, přijatá na půdě Evropské hospodářské komise OSN, kterou ratifikovala Evropská unie jako celek a řada ostatních evropských a dalších států, je tedy závazná na většině evropského území.

⁴¹ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters [online], United Nation Treaty Collection [cit. 07-03-2016], dostupný z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202161/v2161.pdf>, str. 447 a násl.

3. Americký regionální systém ochrany lidských práv

Ochrana lidských práv se také v Americe začala prosazovat po druhé světové válce. V roce 1948 se konala v Bogotě Mezinárodní konference Amerických států, na které byla založena Organizace amerických států (*Organization of American States*) v dnešní podobě. V zakládací chartě Organizace amerických států⁴² (*Charter of Organization of American States*, dále jen „Charta OAS“) jsou lidská práva zmíněna jen okrajově. Charta OAS předvídá přijetí Americké úmluvy o lidských právech a také k ochraně lidských práv zakládá Inter-Americkou komisi pro lidská práva (dále jen „Inter-Americká komise“). Vedle Charty OAS konference přijala také Americkou deklaraci práv a povinností člověka⁴³ (*American Declaration of the Rights and Duties of Man*, dále jen „Americká deklarace“), která v roce 1948 představuje první katalog lidských práv na světě, byla přijata dokonce o několik měsíců dříve než Všeobecná deklarace lidských práv. Americká deklarace byla přijata jako nezávazná rezoluce konference, Inter-Americká komise pro lidská práva ale rozhodla, že Americká deklarace je zdrojem mezinárodních závazků členských států Organizace amerických států, tento názor přejal také Inter-Americký soud pro lidská práva.⁴⁴ Inter-Americká komise pro lidská práva dnes vykládá a aplikuje ustanovení Americké deklarace ve vztahu ke státům, které neratifikovaly Americkou úmluvu o lidských právech.

Katalog práv obsažený v Americké deklaraci tvoří zejména práva občanská a politická spolu s některými navazujícími hospodářskými,

⁴² Charter on Organization of American states [online], Organization of American States [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm

⁴³ American Declaration of the Rights and Duties of Man [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.oas.org/Basicos/English/Basic2.american%20Declaration.htm>

⁴⁴ Viz Case 9647, James Terry Roach and Jay Pinkerton (United States), September 22, 1987 [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.org/annualrep/86.87eng/EUU9647.htm>, bod 46 až 49; Court H.R., Interpretation of the American Declaration of the Rights and Duties of Man Within the Framework of Article 64 of the American Convention on Human Rights. Advisory Opinion OC-10/89, July 14, 1989. Series A No. 10 [online], Inter-American Court of Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_10_ing1.pdf, bod 35 až 45

sociálními a kulturními právy. Životní prostředí nebo jeho ochrana zde zmíněna není.

Americká deklarace tvořila jediný základ ochrany lidských práv až do účinnosti Americké úmluvy o lidských právech⁴⁵ (*American Convention on Human Rights*, dále jen „Americká úmluva“) v roce 1978. Americká úmluva po vzoru Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod obsahuje pouze práva občanská a politická. Hospodářská, sociální a kulturní práva se do amerického systému ochrany lidských práv dostala později prostřednictvím Dodatkového protokolu k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti ekonomických, sociálních a kulturních práv, ze dne 17. listopadu 1988⁴⁶ (dále jen „Dodatek ze San Salvadoru“), který mezi dalšími právy výslovně stanoví, že „každý má právo na zdravé životní prostředí“⁴⁷.

Americká úmluva také významně upravila procesní zajištění přijatých práv. Pro ochranu práv ustavila dva orgány, již fungující Inter-Americké komisi pro lidská práva zřízené v souladu s Americkou deklarací přidala agendu ochrany práv podle Americké úmluvy, a dále zřídila zcela nový orgán - Inter-Americký soud pro lidská práva (dále jen „Inter-Americký soud“).

4.1. Přístup k soudní ochraně

V americkém systému ochrany lidských práv funguje propracovaný dvoustupňový institucionální systém, který klade důraz na smírné řešení stížností, řízení před soudem zde tvoří až prostředek *ultima ratio* po zjištění, že dohoda mezi stranami a dobrovolné splnění doporučení navržených Inter-Americkou komisí nejsou možné.

3.1.1 Inter-Americká komise pro lidská práva a přístup k ní

Primárním orgánem dohledu nad dodržováním lidských práv obsažených v Americké úmluvě je Inter-Americká komise pro lidská práva.

⁴⁵ American Convention on Human Rights [online], Organization of American States [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf

⁴⁶ Protocol of San Salvador [online], Organization of American States [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html>

⁴⁷ “Everyone shall have the right to live in a healthy environment.”

Inter-Americká komise začala fungovat v roce 1960 poté, co byla zřízena za účelem podpory lidských práv a dohledu nad dodržováním katalogu v Americké deklaraci práv a povinností člověka. Tuto funkci plní dodnes vůči státům, které neratifikovaly Americkou úmluvu.

Tato dvojí funkce Inter-Americké komise je dána v čl. 1 Stanov Inter-Americké komise⁴⁸. Čl. 1 odst. 1 Statutu Inter-Americké komise jí ukládá podporu, dohled a ochranu lidských práv. Druhý odstavec tohoto článku pak podává výklad pojmu lidská práva – pro státy, které ratifikovaly Americkou úmluvu, se jedná o práva v ní obsažená; v ostatních státech jsou to práva zaručená Americkou deklarací.

Přístup k Inter-Americké komisi v řízení o porušení práv vyplývajících z Americké deklarace upravuje čl. 23 Jednacího řádu Inter-Americké komise.⁴⁹ Možnost podat stížnost na porušení práv zaručených Americkou deklarací mají všechny osoby, skupiny osob a také nevládní organizace, které jsou uznány právním řádem alespoň v jednom členském státě.

Vůči státům, které ratifikovaly Americkou úmluvu, plní Inter-Americká komise funkci jakési první instance v ochraně základních práv v Inter-Americkém systému lidských práv. První instance proto, že je nezbytné, aby nejprve proběhlo řízení před Inter-Americkou komisí, než může být zahájeno řízení před Inter-Americkým soudem.

Přístup k Inter-Americké komisi je v Americké úmluvě nastaven stejně široce jako ve věcech porušení Americké deklarace. Podle čl. 44 Americké Úmluvy může k Inter-Americké komisi stížnosti na porušení práv zaručených Americkou úmluvou podávat každá osoba, skupina osob nebo nevládní organizace, pokud splňuje podmínku, že je uznána právním řádem alespoň jednoho členského státu. Následující článek zakotvuje také možnost státu vydat prohlášení, ve kterém přijme pravomoc Inter-Americké komise zabývat

⁴⁸ Statutes of Inter-American Commission on Human Rights, [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z:

<http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/statuteiachr.asp>

⁴⁹ Rules of Procedure of Inter-American Commission on Human Rights [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z:

<http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp>

se také stížnostmi, ve kterých jeden členský stát namítá porušení základních práv zaručených Americkou úmluvou jiným členským státem. Tuto pravomoc Inter-Americké komise ke dni 7. března 2016 uznalo 6 států z celkového počtu 23 států, které Americkou úmluvu ratifikovaly⁵⁰.

Čl. 31 Jednacího řádu Inter-Americké komise stanoví, že stížnosti mohou být Inter-Americké komisi podány, obdobně jako v jiných regionálních systémech ochrany lidských práv, až po vyčerpání všech prostředků ochrany, které poskytuje právní řád členského státu, postup je stejný pro namítané porušení Americké deklarace i Americké úmluvy. Povinnost vyčerpání všech opravných prostředků se nevztahuje na případy, kdy vnitrostátní právní předpisy neumožňují řádný soudní proces k ochraně namítaného práva, stěžovateli byl odepřen přístup k opravným prostředkům podle vnitrostátního práva a tím bylo zabráněno jejich vyčerpání anebo při tvorbě konečného rozhodnutí podle opravných prostředků dochází k neopodstatněným průtahům⁵¹.

Následující článek Jednacího řádu Inter-Americké komise stanoví lhůtu, ve které je nutno k ní podávat stížnosti. Lhůta činí 6 měsíců ode dne, kdy bylo stěžovateli doručeno či jinak oznámeno rozhodnutí o posledním opravném prostředku, který mu právní řád daného státu přiznává⁵². V případech, ve kterých není vyčerpání dostupných prostředků ochrany možné (viz výše), musí být stížnosti k Inter-Americké komisi podány v přiměřené lhůtě, kterou Inter-Americká komise stanoví po zvážení data, kdy k namítanému porušení práva došlo a dalších okolností jednotlivého případu⁵³.

⁵⁰ Seznam států, které ratifikovaly Americkou úmluvu, seznam států, které uznaly jurisdikci Inter-Amerického soudu pro tato řízení, a text prohlášení je dostupný na webových stránkách Organizace amerických států online: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm

⁵¹ Rules of Procedure of Inter-American Commission on Human Rights [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp>, článek 31

⁵² Rules of Procedure of Inter-American Commission on Human Rights [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp>, článek 32 odst. 1

⁵³ Rules of Procedure of Inter-American Commission on Human Rights [online], Inter-American Commission on Human Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp>, článek 32 odst. 2

3.1.2 Inter-Americký soud pro lidská práva a přístup k němu

Inter-Americký soud pro lidská práva je druhým z orgánů inter-amerického systému ochrany lidských práv, který zřizuje Americká úmluva o lidských právech. Ratifikací Americké úmluvy se státy automaticky nepodřizují pravomoci soudu, k tomu je třeba, aby stát učinil zvláštní prohlášení, ve kterém uznává jurisdikci soudu ve všech otázkách výkladu a aplikace Americké úmluvy⁵⁴. Ke dni 7. března 2016 toto prohlášení z 23 států, které Americkou úmluvu ratifikovaly, učinilo 19 států.⁵⁵

Na rozdíl od ostatních regionálních systémů ochrany lidských práv k Inter-Americkému soudu pro lidská práva nemají přímý přístup jednotlivci a nevládní organizace⁵⁶. Návrh na zahájení řízení může podat pouze členský stát nebo Inter-Americká komise. V další podmínce, nutné pro zahájení řízení, se plně projevuje dvoufázovost ochrany lidských práv v systému. Touto podmínkou je, že proběhlo řízení před Inter-Americkou komisí a nebylo dosaženo smíru, popř. namítané porušení lidských práv nebylo ze strany státu napraveno podle doporučení Inter-Americké komise⁵⁷.

Až do přijetí Jednacího řádu Inter-Amerického soudu v roce 2000 byla jednotlivcům zamezena účast na řízeních vedených před tímto soudem, ačkoliv se jednalo o porušení jejich základních práv. Teprve jednací řád z roku 2000⁵⁸ údajným obětem porušení lidských práv přiznal postavení účastníků na řízení. V čl. 23 Jednacího řádu připouští účast osob, které v řízení před Inter-Americkou komisí tvrdily, že byla porušena jejich práva zaručená Americkou úmluvou. Podle daného ustanovení mohly tyto osoby, jejich blízcí příbuzní nebo zmocněnci v řízení podávat návrhy, navrhopvat

⁵⁴ Článek 62 Americké úmluvy

⁵⁵ Seznam států, které ratifikovaly Americkou úmluvu, seznam států, které uznaly jurisdikci Inter-Amerického soudu, a text prohlášení je dostupný na webových stránkách Organizace amerických států online z: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm

⁵⁶ American Convention on Human Rights [online], Organization of American States [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf, čl. 61 odst. 1

⁵⁷ American Convention on Human Rights [online], Organization of American States [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf, čl. 61 odst. 2 a články 48 a 50

⁵⁸ 2000 Rules of Procedure of Inter-American Court of Human Rights [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/2000_eng.pdf

důkazy a v průběhu celého jednání samostatně vystupovat. Jednací řád Inter-Amerického soudu z roku 2003⁵⁹ tato práva rozšířil také o možnost podávat návrh na přijetí předběžného opatření. V současném Jednacím řádu Inter-Amerického soudu přijatém v roce 2009⁶⁰ je koncept účasti osob, jejichž právo mělo být porušeno, dále rozpracován – je stanovena možnost, aby jim soud určil právního zástupce, pokud si ho neurčí samy.

Rozsudky Inter-Amerického soudu jsou vymahatelné postupem stanoveným v čl. 65 Americké úmluvy, tedy prostřednictvím Valného shromáždění Organizace Amerických států, jež na případy neplnění rozsudku upozorní soud ve výroční zprávě.

4.2. Hmotněprávní vymezení lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí

Inter-Americký systém je, spolu se systémem africkým, jedním ze dvou regionálních systémů ochrany lidských práv, ve kterém je právo na zdravé (popř. příznivé) životní prostředí výslovně pojmenováno. Právo na zdravé životní prostředí bylo zařazeno mezi chráněná práva Protokolem ze San Salvadoru, nepatří ale mezi práva, jejichž ochrany je možno se přímo domáhat. Tento problém ale orgány ochrany (Inter-Americká komise pro lidská práva a Inter-Americký soud pro lidská práva) řeší extenzivním výkladem jiných práv, zejména práva na život a zdraví.

Vzhledem k historickým okolnostem, kdy většina území Střední a Jižní Ameriky prošla obdobím kolonizace a některé z původních národů si zachovaly svůj původní způsob života a mají velmi úzký vztah k prostředí, ve kterém žijí, se v Inter-Americkém systému rozvinula judikatura, která uznává důležitost životního prostředí zejména ve vztahu k domorodým obyvatelům. Reflektuje blízký vztah, který domorodé národy mají ke svému tradičnímu území, a uznává, že bez specifických životních podmínek by mohlo být

⁵⁹ 2003 Rules of Procedure of Inter-American Court of Human Rights [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/2003_eng.pdf

⁶⁰ 2009 2003 Rules of Procedure of Inter-American Court of Human Rights [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/ene_2009_ing.pdf

ohroženo samotné přežití těchto národů, popřípadě by hrozilo rozmělnění jejich kultury, obě tyto možnosti jsou z hlediska lidských práv pro Inter-Americkou komisi i pro Inter-Americký soud nepřijatelné. V judikatuře také Inter-Americký soud uznává kolektivní vlastnické právo domorodých národů k půdě, na které tradičně žijí. Tyto národy totiž nechápou vlastnické právo k pozemkům jako právo jednotlivce, nýbrž jako právo celé skupiny⁶¹.

3.2.1 Americká úmluva o lidských právech; Protokol ze San Salvadoru

S přijetím Americké úmluvy o lidských právech počítala Charta Organizace amerických států již v roce 1948⁶², její přijetí se ale zdrželo a byla přijata v roce 1969 v San José. Obsah úmluvy tvoří pouze práva občanská a politická. Práva hospodářská, sociální a kulturní byla upravena zvlášť v Protokolu ze San Salvadoru. Zde je výslovně upraveno i právo na zdravé životní prostředí.

Čl. 19 odst. 6 Protokolu ze San Salvadoru pak omezuje poskytování ochrany právům tak, že zahájit řízení u orgánů ochrany lidských práv je možné pouze v případě porušení práva sdružovat se do odborů (čl. 8) a práva na vzdělání (čl. 13). Do rozhodovací činnosti Inter-Americké komise pro lidská práva i Inter-Amerického soudu pro lidská práva se ale právo na zdravé životní prostředí dostává nejčastěji ve spojitosti s právem na život, právem na zdraví, právem na kulturní život a právem na ochranu vlastnického práva a pokojné užívání majetku.

3.2.2 Inter-Americká komise pro lidská práva

Prvním orgánem ochrany lidských práv v rámci Organizace amerických států byla Inter-Americká komise pro lidská práva, která vznikla v roce 1959. Její vznik byl předjímán v Chartě Organizace amerických národů, která ji zřizuje jako jeden z orgánů Organizace, a svěřuje jí podporu a dohled nad dodržováním lidských práv v členských státech.

⁶¹ ŠTURMA, P. a ŽÁKOVSKÁ, K. Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, 119 s. ISBN 978-80-87975-08-4, str. 89-91.

⁶² Charter on Organization of American States [online], Organization of American States [cit. 20-11-2015], dostupný z: http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf, čl. 106 a čl. 145

Inter-Americká komise je především orgánem monitorovacím a vykonává kontrolu nad dodržováním lidských práv v regionu. Kontrolu provádí zpracováváním zpráv o stavu lidských práv v jednotlivých členských státech, k těmto zprávám Inter-Americká Komise provádí místní šetření, kdy její zástupci mohou cestovat po zemi, setkávat se se stěžovateli a pořádat slyšení. V oblasti životního prostředí byla v činnosti Inter-Americké komise přelomovým dokumentem Zpráva o stavu lidských práv v Ekvádoru z roku 1997, o níž je pojednáno dále

Mimo provádění těchto kontrol funguje také Inter-Americká komise jako orgán kvazisoudní ochrany, tedy řeší stížnosti na porušení lidských práv zaručených Americkou deklarací v případě států, které neratifikovaly Americkou úmluvu a lidských práv zaručených Americkou úmluvou v případě států, které ji ratifikovaly. Řízení před Inter-Americkou komisí představuje řízení v prvním stupni v rámci systému, řízení před Inter-Americkým soudem je možné zahájit až po proběhlém řízení před Inter-Americkou komisí. Zvláštní důraz během řízení je kladen na smírné vyřešení sporu, kdy Inter-Americká komise zpravidla vydává doporučení pro stát, jak má porušení práv napravit a vyvarovat se dalších zásahů.

*Zpráva o stavu lidských práv na Kubě (4. 10. 1983)*⁶³

Vůbec poprvé se Inter-Americká komise zabývala problematikou životního prostředí ve své Zprávě o stavu lidských práv na Kubě z roku 1983. V kapitole XIII⁶⁴ se zabývá dodržováním a podmínkami práva na zdraví. Inter-Americká komise ve Zprávě uvedla, že vliv životního prostředí na lidské zdraví je zásadní.

Z provedených pozorování Inter-Americká komise dospěla k názoru, že problémem jsou zejména vodní zdroje, které jsou často znečištěné. Mnoho řek na Kubě bylo znečištěno průmyslovými odpady, a toto znečištění dále vedlo

⁶³ Seventh Report on the Situation of Human Rights in Cuba [online], Inter-American Commission on Human rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.org/countryrep/Cuba83eng/TOC.htm>

⁶⁴ Chapter XIII of the Seventh Report on the Situation of Human Rights in Cuba – The Right to Health [online], Inter-American Commission on Human rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.org/countryrep/Cuba83eng/chap.13.htm>

ke znečištění zátok a pobřežních vod a způsobovalo úhyn mořské fauny a flóry. Dále upozorňuje na časté případy znečištění zdrojů pitné vody a pronikání splašků do vodovodů.

V závěru Zprávy Inter-Americká komise upozorňuje Kubu, že kanalizace a zásobování obyvatel vodou vyžaduje zásadní zlepšení, aby bylo naplněno právo na zdraví. Zároveň vládě ukládá přijetí mechanismů, které by kontrolovaly znečištění půdy, ovzduší i vod, které se dostává na nebezpečnou úroveň, bez této kontroly by znečištění mohlo mít negativní dopady na lidské zdraví.

*Rozhodnutí ve věci Yanomami v. Brazílie (5. 3. 1985)*⁶⁵

Prvním případem, kdy se Inter-Americká komise zabývala právy domorodých národů, a ve kterém se nepřímo dotkla i životního prostředí, byla stížnost proti vládě Brazílie, jejíž postup měl porušit základní práva příslušníků kmene Yanomami, čítajícího přes 10.000 osob žijících v oblasti Amazonie u hranic s Venezuelou, o níž rozhodla v roce 1985.

V 60. letech brazilská vláda schválila plán rozvoje území a využití rozsáhlých přírodních zdrojů v amazonském regionu. V návaznosti na tento plán začala v roce 1973 stavba dálnice přes toto území, obývané kmenem Yanomami, jehož příslušníci byli vyzváni, aby svá území opustili. V souvislosti se stavbou začali na území Yanomami ve velkém množství pronikat cizinci, kteří s sebou přinášeli nakažlivé nemoci, které zůstávaly u příslušníků Yanomami neléčené z důvodu nedostatečné lékařské péče.

Inter-Americká komise uznala, že katastrofální situace kmene je zapříčiněna stavbou dálnice, která probíhala bez ustavení rezervace pro Yanomami, která by umožnila zachovat jejich kulturu. Nešetrným postupem při využívání území se brazilská vláda dopustila porušení Americké deklarace, konkrétně práva na život, svobodu a osobní bezpečnost, práva na zdraví a pohodu a také práva pobytu a pohybu.

⁶⁵ Case Yanomami v. Brazil [online], Inter-American Commission on Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.org/annualrep/84.85eng/Brazil7615.htm>

*Zpráva o stavu lidských práv v Ekvádoru (24. 4.1997)*⁶⁶

Zpráva o stavu lidských práv v Ekvádoru (dále jen „Zpráva“), kterou Inter-Americká komise zpracovala v roce 1997, v kapitole VIII analyzuje situaci obyvatel vnitrozemí Ekvádoru, kteří jsou ovlivněni rozvojovými aktivitami⁶⁷. Ve vnitrozemí Ekvádoru, známém též pod názvem Oriente, již od 60. let 20. století probíhá těžba ropy na územích, která jsou tradičním domovem několika domorodých kmenů.

Inter-Americká komise se o problémech spojených s těžbou ropy dozvěděla v roce 1990, kdy k ní zástupci lidu Huaorani podali stížnost pro porušování základních lidských práv příslušníků kmene, ve které uvedli, že těžba ropy, která měla na tomto území proběhnout, může ohrozit přežití kmene. Na základě této stížnosti se Inter-Americká komise rozhodla provést komplexní šetření stavu lidských práv na území Oriente. Obyvatelé, od kterých Inter-Americká komise získala informace, souhrnně prohlašovali, že těžba ohrožuje jejich zdraví a životy a to zejména kvůli nesprávnému nakládání s toxickými odpady, které jsou často vypouštěny přímo do životního prostředí.

Inter-Americká komise ve Zprávě dále uvádí, že mnozí obyvatelé z důvodu znečištění životního prostředí nejsou schopni zajistit výživu pro sebe a své rodiny. Tento stav má příčinu zejména v přímém znečištění řek, potoků a jezer, ve kterých obyvatelé loví ke své obživě ryby, a které slouží i k zajištění pitné vody a které používají k vaření či koupání. Podíl na tom nesou mimo jiné úniky ropy do polí a dalšího okolí těžebních zařízení.

Inter-Americká komise případ posoudila podle ekvádorské ústavy, která mimo jiné zajišťuje právo jednotlivce na život v neznečištěném prostředí. Ze závazků mezinárodního práva Inter-Americká komise zohlednila Americkou deklaraci a Americkou úmluvu, neboť v době zpracování Zprávy dosud nebyl

⁶⁶ Report on the Situation of Human Rights in Ecuador [online], Inter-American Commission on Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.org/countryrep/ecuador-eng/index%20-%20ecuador.htm>

⁶⁷ Chapter VIII of Report on the Situation of Human Rights in Ecuador [online], Inter-American Commission on Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.cidh.org/countryrep/ecuador-eng/chaper-8.htm>

v účinnosti Protokol ze San Salvadoru. V obou mezinárodních dokumentech stejně jako v ekvádorské ústavě je zakotveno právo na život a právo na zdraví a fyzickou integritu. Podle Inter-Americké komise není právo na život limitováno na ochranu proti svévolnému zabití, ale smluvní státy mají povinnost přijmout i jiná opatření k ochraně života a fyzické nedotknutelnosti. Těžké znečištění životního prostředí, které ohrožuje lidský život a zdraví, proto v určitých případech dává vznik povinnosti státu přijmout nezbytná opatření, aby tomuto nebezpečí zabránila nebo reagovala na situaci, kdy osoba utrpí újmu na zdraví.

V závěru kapitoly VIII Zprávy Inter-Americká komise říká, že Americká úmluva je postavena na základním principu, že práva, která obsahuje, náleží jedinci už proto, že je lidskou bytostí a není třeba dalších podmínek, vychází tedy z respektu k vrozené lidské důstojnosti, která se nejvíce projevuje v ochraně lidského života a zachování fyzické pohody jednotlivce. Situace, kdy těžce znečištěné životní prostředí způsobuje vážná onemocnění, zhoršení fyzického stavu a utrpení části populace, se neshoduje s právem být respektován jako lidská bytost.

Inter-Americká komise v této Zprávě, jakkoli je formálně nezávazná, uznala, že právo na život a ochranu zdraví je úzce spojeno s kvalitou životního prostředí. Jako nejlepší prostředek zajištění ochrany práv na život a zdraví zde Inter-Americká komise uvedla prostředky posílení a rozšíření možností jednotlivce zasazovat se o tato práva. K tomuto je třeba, aby jednotlivci měli přístup k informacím (čl. 13 Americké úmluvy), účasti na rozhodování (čl. 23 Americké úmluvy) a také možnost obrátit se na soud (čl. 25 Americké úmluvy). Tím Inter-Americká komise propojila právo na život a zdraví, se kterými v určitých případech může souviset také právo na ochranu životního prostředí, s dalšími články Americké úmluvy a vytvořila tím podmínky pro komplexní zajištění ochrany těchto práv.

Na závěr Zprávy Inter-Americká komise zdůrazňuje, že americký systém ochrany lidských práv nemá za úkol bránit rozvoji, ale dát mu takové podmínky, aby bylo zajištěno dodržování lidských práv jednotlivců, kteří jím

mohou být dotčeni. Odkázala na Prohlášení principů summitu obou Amerik, který stanoví, že „*společenský rozvoj a hospodářská prosperita mohou být udržitelné, pouze pokud budou naši lidé žít ve zdravém životním prostředí a naše ekosystémy a přírodní zdroje jsou spravovány pozorně a odpovědně*“⁶⁸.

*Rozhodnutí ve věci domorodých komunit Maya v okrese Toledo v. Belize (12. 10. 2004)*⁶⁹

V roce 2004 rozhodovala Inter-Americká komise o stížnosti kmene Maya, který si stěžoval, že vláda Belize porušila jeho práva, když udělila povolení k těžbě dřeva a těžbě ropy na území, které kmen tradičně obývá a užívá.

Ve stížnosti zástupci kmene uvedli, že povolení byla vládou Belize udělena bez projednání s Mayi a navíc povolovala provedení těžby takovým způsobem, který poškozuje životního prostředí, zejména zásobování vodou, život rostlin a živočichů, což má negativní vliv na lov, rybolov a sběr, který je zásadní pro kulturní i fyzické přežití Mayů. Těžba navíc hrozí dlouhodobým a nevratným poškozením přirozeného prostředí, na kterém závisí jejich přežití, jako je eroze půdy způsobená jejím odlesněním, která poškodí schopnost obnovy lesa, a ta následně zasáhne rotační systém zemědělství a pravděpodobně také omezí planě rostoucí rostliny a s tím související rostlinné zdroje, které Mayové využívají, nadto by tyto skutečnosti mohly mít trvalé dopady i na vodní systém.

Inter-Americká komise ve svém rozhodnutí uznala, že povolení k těžbě dřeva a těžbě ropy způsobilo zhoršení životního prostředí na území, ke kterému má kmen Mayů kolektivní vlastnické právo. Poškození životního prostředí podle Inter-Americké komise zčásti vychází ze skutečnosti, že vláda Belize nezavedla příslušná bezpečnostní opatření a mechanismy k zajištění

⁶⁸ *Social progress and economic prosperity can be sustained only if our people live in a healthy environment and our ecosystems and natural resources are managed carefully and responsibly*; First Summit of Americas, Declaration of Principles [online], Organization of American states [cit. 20-11-2015], dostupný z: <http://www.oas.org/juridico/english/DeclaI.html>

⁶⁹ Case Maya Indigenous Community of the Toledo District v. Belize [online], Inter-American Commission on Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://cidh.org/annualrep/2004eng/Belize.12053eng.htm>

dohledu, monitoringu a nezajistila dostatek pracovníků, kteří by nad probíhající těžbou dřeva prováděli kontrolu, aby nedošlo k poškození životního prostředí na mayském území a vůči mayským komunitám.

Inter-Americká komise se při řešení tohoto případu inspirovala mimo jiné rozhodnutím Africké komise pro lidská práva a práva národů v případě lidu Ogoni, jejichž tradiční území bylo poničeno nešetrně provedenou těžbou ropy. Stejně jako v africkém případě, i zde Inter-Americká komise zdůraznila, že rozvojové aktivity musí být prováděny za dodržení přiměřených a účinných opatření, která zajistí, že tyto aktivity nebudou prováděny za cenu porušení základních práv, včetně práv domorodých národů a životního prostředí, na kterém závisí jejich fyzická, kulturní i spirituální pohoda.

3.2.3 Inter-Americký soud pro lidská práva

Americká úmluva o lidských právech nezřídila jako orgán dohledu pouze Inter-Americkou komisi, jejímž hlavním úkolem je monitorování stavu dodržování lidských práv v jednotlivých zemích a řešení stížností zejména snahou o dosažení smíru. Druhým orgánem dohledu byl ustanoven Inter-Americký soud pro lidská práva. Inter-Americký soud vznikl v roce 1979, po nabytí účinnosti Americké úmluvy, kdy byli zvoleni první soudci.

*Rozsudek ve věci společenství Awas Tingni v. Nikaragua (31. 8. 2001)*⁷⁰

V přelomovém rozsudku z roku 2001 se Inter-Americký soud zabýval vlastnickým nárokem domorodých národů na půdu, na které tradičně žijí. Případ řeší situaci, kdy domorodý kmen Awas Tingni dlouhodobě žije a užívá území, ke kterým nemá vlastnický titul. V roce 1997 udělila nikaragujská vláda povolení ke správě a využití lesa v tomto území dominikánské společnosti, přestože se dříve zavázala, že nebude podnikat další kroky, které by zpochybňovaly vlastnické právo komunity Awas Tingni a také, že provede geografické práce a demarkaci území, aby bylo zřejmé, které části území mohou příslušníci komunity volně užívat.

⁷⁰ Case Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_79_ing.pdf

Společnost na základě tohoto povolení ke správě prováděla kácení a jiné lesní práce bez dalších nutných povolení z oblasti životního prostředí. Nejvyšší soud Nikaraguy udělené povolení prohlásil z procesních důvodů za protiústavní, na to vláda reagovala kroky, které vedly ke zhojení vad povolení, namísto jeho zrušení. V reakci na toto jednání podali zástupci společenství Awas Tingni stížnost k Inter-Americké komisi, která případ posoudila a dospěla k závěru, že došlo k porušení práv zaručených v Americké úmluvě a předala ho k posouzení Inter-Americkému soudu.

V rozsudku soud nejprve zdůraznil historickou tradici kolektivního vlastnictví půdy, jak se vyskytuje téměř u všech domorodých národů, nejen u Awas Tingni, tzn. v jejich systémech nenáleží vlastnické právo k půdě jednotlivci, ale skupině, nejčastěji určitému kmeni nebo národu. Z toho vyplývá i těsné propojení lidu a půdy, na které žije, které je třeba uznat a porozumět mu jako základu jeho kultury, duchovního života a ekonomického přežití vůbec.

Základním bodem rozsudku je výklad čl. 21 Americké úmluvy zaručující ochranu vlastnictví, kterou zde Inter-Americký soud poskytl. Podle tohoto rozsudku mezinárodně uznávané lidské právo užívat majetek tak, jak je stanoveno v Americké úmluvě, v sobě zahrnuje i právo domorodých národů na ochranu své země a přírodních zdrojů a udělením povolení k využití lesů na území společenství Awas Tingni bylo toto právo porušeno.

Rozsudek v tomto případě tvoří milník v právu domorodých národů, neboť jako první závazné rozhodnutí mezinárodního soudu uznává kolektivní právo k půdě a dalším zdrojům.

*Rozsudek ve věci domorodé komunity Yakye Axa v. Paraguay (17. 6. 2005)*⁷¹

V roce 2005 vydal Inter-Americký soud další zásadní rozhodnutí, ve kterém vyložil čl. 4 odst. 1 Americké úmluvy obsahující právo na život.

⁷¹ Case Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay, [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_125_ing.pdf

V projednávané věci se domorodá komunita Yakyé Axa (dále jen „Komunita“) domáhala dodržování svých základních práv, která jí Paraguay odpírá. Od roku 1993 vedla Komunita soudní spor se státem o uznání vlastnického práva k půdě, na které tradičně žije. Až do vyřešení vlastnických nároků ke sporné půdě byla Komunita přesídlena na náhradní území, které podle stěžovatelů nesplňuje nároky nutné pro jejich tradiční způsob života. Toto přemístění způsobilo těžkosti zejména v přístupu k potravě – půda není vhodná k pěstování tradičních plodin a není jim umožněn lov, rybolov nebo sběr, také není zajištěn přístup k vhodnému bydlení s čistou vodou a sociálním zařízením.

Ve svém rozsudku Inter-Americký soud podotkl, že na dodržování práva na život závisí všechna ostatní práva, pokud není respektováno právo na život, ostatní práva zmizí, protože oprávněná osoba přestane existovat. Proto považuje restriktivní výklad tohoto práva za nepřípustný. Právo na život vykládá široce tak, že zahrnuje kromě práva každého člověka, aby nebyl svévolně zbaven života, také právo na to, aby nebyly vytvářeny takové podmínky, které ztěžují nebo brání důstojné existenci.

V daném případě Inter-Americký soud posuzoval, zda Paraguay vytvořila podmínky, které zhoršily přístup k důstojnému životu pro členy Komunity, přičemž zdůraznil, že je nutné zohlednit, že se nachází ve zvláště zranitelné situaci a posoudit případ i s ohledem na zvláštní ochranu, kterou je nezbytné poskytovat domorodým národům v souladu s dalšími mezinárodními dokumenty. Porušení práva na život dle čl. 4 odst. 1 Americké úmluvy Inter-Americký soud posuzoval v kombinaci s dalšími články – právo na vývoj, zdraví, zdravé životní prostředí, potrava, vzdělávání, právo na přínosy z kultury⁷². Inter-Americký soud v tomto rozsudku rozšířil výklad práva na život podle Americké úmluvy tak, že je propojil s dalšími právy, mj. i s právem na zdravé životní prostředí, a to především pro účely ochrany domorodých národů.

⁷² Tamtéž, bod 163 rozsudku

*Rozsudek ve věci domorodé komunity Sawhoyamaxa v. Paraguay (29. 3. 2006)*⁷³

Široký výklad čl. 4. odst. 1 Americké úmluvy potvrdil Inter-Americký soud hned následující rok v dalším rozsudku týkajícím se životního prostředí domorodé komunity Sawhoyamaxa v Paraguayi.

Okolnosti podstatné pro vývoj případu mají původ na konci 19. století, kdy rozsáhlé části území osídlené domorodými indiánskými kmeny získali britští obchodníci, kteří zde zakládali dobytčí farmy a domorodé obyvatele najímali k práci na těchto farmách, kde se museli oproti původnímu způsobu života usadit na jednom místě. Území, na které si příslušníci komunity Sawhoyamaxa činili nárok, bylo postupně rozděleno na množství menších pozemků a rozprodáno soukromým vlastníkům.

V roce 1991 komunita Sawhoyamaxa podala návrh na určení vlastnického práva ke svému tradičnímu území, zároveň s tím se většina členů komunity rozhodla opustit farmy, na nichž pracovala, a usadila se ve dvou velkých provizorních sídlech – Santa Elisa a MK 16, která se obě nacházela v bezprostřední blízkosti hlavní silnice.

Na farmách žili příslušníci komunity v extrémní chudobě, která s sebou nesla špatné hygienické podmínky, nedostatečnou zdravotní péči, neuspokojivé pracovní podmínky a diskriminaci ze strany vlastníků půdy. Po přestěhování do Santa Elisy a MK 16 žili nadále ve špatných podmínkách, v chudobě, nedaleko vytížené silnice, bez zajištění jakýchkoliv služeb a bez možnosti zajištění živobytí tradičním způsobem. V důsledku těchto životních podmínek bylo zaznamenáno také množství úmrtí.

Inter-Americký soud posuzoval odpovědnost státu za podmínky, v nichž příslušníci komunity Sawhoyamaxa žijí a zda stát přijal opatření nutná k prevenci ohrožení na životě. Inter-Americký soud dospěl k názoru, že Paraguay porušila právo na život členů komunity Sawhoyamaxa, když

⁷³ Case Sawhoyamaxa Indigenous Community v. Paraguay [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_146_ing.pdf

nepřijala žádné opatření, které by mělo zlepšit jejich životní podmínky a prostředí, ve kterém žijí. Tím potvrdil výklad, že právo na život je úzce propojeno se stavem životního prostředí, ve kterém jednotlivci žijí.

*Rozsudek ve věci lidu Saramaka v. Surinam (28. 11. 2007)*⁷⁴

Rozsudek z roku 2007, ve kterém rozhodoval Inter-Americký soud o stížnosti lidu Saramaka proti Surinamu znovu vyložil čl. 21 Americké úmluvy a ještě rozšířil výklad podaný ve věci Awas Tingni.

V řešeném případě se jednalo o situaci, kdy stát Surinam vydal zahraničním společnostem povolení k využití přírodních zdrojů v oblasti, kterou tradičně obývá a obhospodařuje lid Saramaka. Lid Saramaka není původním domorodým národem na území Surinamu, ale je jedním ze šesti národů, jejichž předkové sem byli zavléčeni jako otroci z Afriky během období kolonizace, podařilo se jim osvobodit a ve vnitrozemí Surinamu založili vlastní svébytná společenství. S domorodými národy původními na území Jižní Ameriky sdílí podobné znaky, jako je kmenová struktura, společenské, ekonomické a kulturní tradice a v neposlední řadě také určitou samosprávnost, alespoň částečně se totiž řídí dle vlastních norem, zvyků a tradic.

Surinam udělil zahraničním společnostem povolení k využívání přírodních zdrojů bez projednání s obyvateli území. Probíhající těžba dřeva navíc podle stížnosti a svědectví v řízení vedla k nepřiměřené devastaci lesa a měla pro území katastrofální následky.

Inter-Americký soud znovu vyložil výklad čl. 21 Americké úmluvy, který stanoví ochranu vlastnického práva a právo každého užívat svůj majetek. Dosud se v judikatuře objevovaly pouze domorodé národy původní na americkém území a jejich právo k půdě, v daném případě bylo třeba posoudit, zda se tato interpretace vztahuje také na národy, které nejsou na území původní, ale tvoří obdobné struktury a mají podobný způsob života. Inter-Americký soud rozhodl, že lid Saramaka má stejný nárok na zvláštní ochranu

⁷⁴ Case Saramaka People v. Suriname [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_172_ing.pdf

jako domorodé národy původní, neboť s nimi sdílí odlišnosti od většinové společnosti, zejména vztah k půdě, který se vyvíjí nejen v materiální, ale také ve společenské a spirituální úrovni, a bez zvláštních ochranných opatření by mohlo být ohroženo jejich přežití.

Ochrana vlastnického práva, jak soud poukazuje, ale není absolutní, podmínky jeho omezení stanoví čl. 21 odst. 2 a 3 Americké úmluvy. Aby vydání povolení neohrožovalo přežití a vývoj domorodých národů, musí být naplněny tři záruky, které Inter-Americký soud vyjmenoval. Za prvé musí být zajištěna účast národů na plánování jakýchkoli rozvojových činností a plánovaných investic na jejich území. Za druhé musí být zajištěno, že národy budou mít z těchto činností prováděných na jejich území přiměřený prospěch. Poslední zárukou je povinnost posouzení sociálních dopadů a vlivů na životní prostředí, které tyto činnosti mohou mít, toto posouzení musí předcházet vydání povolení. Při vydávání povolení k využití území, na kterém žije lid Saramaka nebyla dodržena ani jedna z těchto záruk.

*Rozsudek ve věci domorodého lidu Sarayaku v. Ekvádor (27. 6. 2012)*⁷⁵

Nejnovějším rozsudkem Inter-Amerického soudu v oblasti životního prostředí a domorodých národů je rozsudek ve věci domorodého lidu Sarayaku proti Ekvádoru z roku 2012.

Ekvádorská vláda udělila zahraniční společnosti povolení k průzkumu a těžbě ropy na území, které tradičně obývá lid Sarayaku, aniž by to s ním konzultovala nebo získala jeho souhlas. Společnost na základě tohoto povolení započala s průzkumem a na území rozmísila silné výbušniny mimo jiné i na místa s posvátným a rituálním charakterem, čímž zabránila domorodému obyvatelstvu v hledání obživy a omezila jejich svobodu pohybu a kulturních projevů.

Inter-Americký soud se zabýval posouzením, zda tímto postupem byla porušena základní práva lidu Sarayaku. V rozsudku zopakoval svůj postoj z dřívějších rozsudků, že omezit vlastnické právo domorodých národů

⁷⁵ Case of Kichwa Indigenous People of Sarayaka v. Ecuador [online], Inter-American Court of Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_245_ing.pdf

k tradičnímu území je možné za dodržení tří záruk, že toto omezení nebude ohrožovat jejich způsob života. Jednou z těchto záruk je konzultace s příslušným národem. Účelem této konzultace je dospět k dohodě o využití a dalším rozvoji území. Členské státy mají povinnost zajistit národům, aby konzultace týkající se využití jejich území byly vedeny od počátečních fází plánování projektu, aby tak byla zajištěna jejich efektivní účast na rozhodování a aby měly možnost ovlivnit finální podobu projektu.⁷⁶

Druhou zárukou, ke které se Inter-Americký soud v rozsudku vyjádřil, je povinnost státu zajistit vypracování posudku o vlivu projektu na životní prostředí. Posouzení vlivu na životní prostředí musí být provedeno v souladu s příslušnými normami mezinárodního práva a osvědčenými postupy, musí respektovat tradice a kulturu dotčených domorodých národů a musí být dokončeno před udělením povolení - povinnost státu dohlížet na posuzování vlivů na životní prostředí je v přímé souvislosti s povinností zajistit efektivní účast domorodých národů na procesu udělování povolení k činnostem na jejich území. K tomu Inter-Americký soud dodává, že vlivy na životní prostředí je třeba posuzovat kumulativně s ohledem ostatní povolené nebo navrhované projekty⁷⁷.

Inter-Americký soud také zdůraznil, že účelem posuzování vlivu na životní prostředí je vyhodnotit možné poškození nebo jiné vlivy, které může navrhovaný projekt mít na posuzované území a tam žijící komunity. Cílem není jen objektivně posoudit míru možného dopadu na území a obyvatele, ale také zajistit, aby si členové komunity byli vědomi možných rizik, a to včetně ekologických a zdravotních a na tomto základě se mohli rozhodnout, zda navrhovaný plán vědomě a dobrovolně přijmou⁷⁸.

4.3. Shrnutí

Vztah lidských práv a životního prostředí je na území Amerických kontinentů velmi živým tématem, a to zejména z důvodu historického

⁷⁶Tamtéž, bod 167

⁷⁷Tamtéž, bod 206

⁷⁸Tamtéž, bod 205

kontextu, kdy zde i přes dlouhotrvající kolonizaci evropskými konkvistadory zůstalo zejména v méně přístupných oblastech v horách, džungli a lesích množství domorodých obyvatel, kteří žijí tradičním způsobem života a územní rozvoj či developerské činnosti prováděné na územích, která obývají, mohou způsobit zánik nebo trvalé poškození jejich přirozeného prostředí a tím znemožnit jejich další přežití fyzické i kulturní.

V pozitivní právní úpravě je právo na zdravé životní prostředí vymezeno v Protokolu ze San Salvadoru srozumitelně jako právo každého jednotlivce a zároveň je státům uložena povinnost podporovat ochranu, uchování a zlepšování životního prostředí. Přesto je tato úprava poměrně slabá, protože právo na zdravé životní prostředí není zahrnuto mezi právy, kterých se lze přímo domáhat před Inter-Americkou komisí.

S ohledem na takto formálně nedostatečnou úpravu se vyvinula judikatura Inter-Americké komise a Inter-Amerického soudu, ve které obě instituce uznávají životní prostředí jako významný faktor, který může ovlivňovat uplatňování ostatních práv, jako je právo na zdraví, život, pokojné užívání majetku, a to zejména ve vztahu k domorodému obyvatelstvu Jižní Ameriky. Vývoj zde probíhal postupně a nyní je prostřednictvím těchto práv zajištěna účast domorodých národů na tvorbě a přijímání rozhodnutí, která by mohla ovlivnit území, na kterém žijí. V současné době před Inter-Americkou komisí probíhá řízení ve věci města La Oroya proti Peru. Ve městě se nachází olověná huť, při jejímž provozu podle stěžovatelů nebyly dodržovány předpisy v oblasti ochrany životního prostředí a ochrany zdraví a toxické látky používané v metalurgickém procesu byly vypouštěny do ovzduší, vody a půdy. Stěžovatelé tvrdí, že znečištění způsobilo zdravotní problémy obyvatel, jako například otrava olovem. 5. října 2009 Inter-Americká komise rozhodla o přípustnosti stížnosti⁷⁹. Rozhodnutí Inter-Americké komise ve prospěch stěžovatelů by mohlo být prvním rozhodnutím, kdy by Inter-Americká komise přiznala právo na životní prostředí jako předpoklad pro výkon práva na život celému městu bez ohledu na původ obyvatel, tedy nikoli ve vztahu

⁷⁹ Admissibility report no. 76/09 [online], Inter-American Commission on Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <https://www.cidh.oas.org/annualrep/2009eng/Peru1473.06eng.htm>

k domorodým národům. Je vidět, že vývoj nadále probíhá a to především ve prospěch extenzivního výkladu práv, což autorka vidí jako úspěch celého systému.

Procesní zajištění práv v oblasti životního prostředí v průběhu času nedoznalo výrazných změn, ačkoliv od počátku nebylo nastaveno uspokojivě. Přístup k Inter-Americké komisi je sice zaručen velmi široce, stížnosti mohou podávat jednotlivci, skupiny jednotlivců a registrované nevládní organizace, které mají za to, že činností státu byla zasažena zaručená lidská práva. Problémem je, že práva na příznivé životní prostředí se nelze podle znění Protokolu ze San Salvadoru před Inter-Americkou komisí ani před Inter-Americkým soudem přímo domáhat.

Velkým posunem bylo umožnění účasti jednotlivcům na řízení před Inter-Americkým soudem, kam jim až do roku 2000 nebyl umožněn přístup. Osoby, které v řízení před Inter-Americkou komisí napadaly porušení svých práv, se od té doby mohou samostatně účastnit řízení v postavení strany sporu a podávat v řízení návrhy, nadále jim však není přiznána aktivní žalobní legitimace, tedy nemají možnost podat návrh na zahájení řízení – to přísluší pouze členským státům a Inter-Americké komisi.

4. Africký regionální systém ochrany lidských práv

Tato kapitola je věnována analýze vývoje vztahu lidských práv a ochrany životního prostředí v africkém systému ochrany lidských práv. Ústředním dokumentem tohoto systému je Africká charta lidských práv a práv národů (*African Charter on Human and Peoples' Rights*, dále jen „Africká charta“).⁸⁰ V otázce hmotněprávního vymezení vztahu lidských práv a životního prostředí byl samotný text Africké charty lidských práv a práv národů na dobu, ve které vznikl, významným posunem ve vztahu lidských práv a ochrany životního prostředí, neboť jako první zachycuje právo na uspokojivé životní prostředí jako samostatné lidské právo. Judikaturou a interpretací mohlo dojít k vývoji a zpřesnění jeho hmotněprávního vymezení. Judikatura na toto téma je ale střídá, jak bude blíže rozebráno níže.

Vývojem v tomto systému prošel také přístup k soudní ochraně a obecně institucionální a procesní zajištění lidských práv. V této oblasti došlo od 80. let 20. století k výraznému posunu - ochranu lidských práv na základě Africké charty lidských práv a práv národů zajišťovala Africká komise pro lidská práva a práva národů (dále jen „Africká komise“), instituce ale není orgánem soudního typu a její rozhodnutí nejsou závazná. Pro potřeby ochrany lidských práv se tento model ukázal neúčinným a bylo přijato rozhodnutí o zřízení soudního orgánu, Afrického soudu pro lidská práva a práva národů. Vývoj a jeho důvody budou podrobněji rozebrány níže.

Na ochranu lidských práv na území Afriky je ovšem třeba pohlížet s vědomím regionálních odlišností a historických souvislostí. Koncept lidských práv se v Africe na rozdíl od západního světa začal rozvíjet nikoliv po zkušenostech z 2. světové války, nýbrž v reakci na koloniální dobu a dekolonizaci, která zde probíhala od 40. let 20. století⁸¹.

⁸⁰ African charter of Human and Peoples' Rights [online], [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf

⁸¹ ANTON, D. K. a SHELTON, D. Environmental protection and human rights. New York: Cambridge University Press, 2011, xxxviii, 986 p. ISBN 978-052-1747-103, str. 252

4.1 Přístup k soudní ochraně

Jakýkoli systém lidských práv by byl neúčinný, pokud by neexistovalo institucionální zajištění jejich ochrany a prosazování. V Africe prošla procesní část ochrany lidských práv dynamickým vývojem. Nejprve byla ochrana a dohled nad dodržováním práv a povinností stanovených v Africké chartě svěřena Africké komisi, její nevýhodou však je nedostatečná právní síla a vynutitelnost jejích rozhodnutí. Svá rozhodnutí Africká komise vydává formou doporučení udělovaných státům v jednotlivých případech, státy ovšem tyto doporučení často nerespektují, jak bude blíže uvedeno dále. To vedlo k potřebě zřídit orgán soudního typu, který by tímto nedostatkem netrpěl. Proto byl přijat Protokol k Africké chartě, kterým byl zřízen Africký soud pro lidská práva a práva národů (dále jen „Africký soud“). Ještě před začátkem faktického výkonu funkce této instituce ale bylo rozhodnuto o jeho sloučení s Africkým soudním dvorem (*African Court of Justice*), toto rozhodnutí dosud nezískalo potřebný počet ratifikací, a není proto zatím účinné.

4.1.1 Africká komise pro lidská práva a práva národů a přístup k ní

Dohledem nad dodržováním lidských práva práv a práv národů a jejich podporou byla ve druhé části Africké charty pověřena Africká komise, která byla ustavena 2. listopadu 1987 v Addis Abebě, následně bylo její sídlo přeneseno do Banjulu. Byla zřízena jako orgán určený k výkladu jejího textu, podpoře myšlenky lidských práv a práv národů v Africe a také ochraně lidských práv touto listinou zaručených v jednotlivých případech jejich porušení⁸².

Přístup k řízení před Komisí mají primárně smluvní státy, jak to upravuje čl. 47 Africké charty. V případě, že se smluvní stát Africké charty důvodně domnívá, že jiný smluvní stát porušuje některá z jejích ustanovení, může na to upozornit písemným sdělením adresovaným také předsedovi Africké komise a Generálnímu sekretariátu Africké unie (dříve Organizace africké jednoty).

⁸² Africká charta, čl. 45

Přístup dalších, tj. nestátních subjektů, umožňují čl. 55 a následující Africké charty, které upravují postup, kterým se řídí zpracování sdělení zaslaných jinými subjekty než státy, typicky nevládními organizacemi a jednotlivci, a náležitosti těchto sdělení. Přístup k Africké komisi je pro tyto subjekty stanoven poměrně široce. Základním omezením přístupu k Africké komisi je ustanovení čl. 55 odst. 2, který Africké komisi svěřuje volnost prostou většinou svých členů rozhodnout o tom, kterými sděleními se bude zabývat.

Čl. 56 Africké charty pak stanoví podmínky a náležitosti nezbytné k tomu, aby bylo sdělení Africkou komisí projednáno, tyto jsou nastaveny mírně. Sdělení a) musí obsahovat identifikaci autorů, b) nesmí být v rozporu s Ustavující smlouvou o Africké unii, c) nesmí být psáno jazykem urážlivým a znevažujícím stát, jehož se týká, ani jeho instituce, nebo Africkou unii, d) nesmí být založeno výlučně na zprávách publikovaných ve sdělovacích prostředcích; e) sdělení musí být Komisi zasláno až po vyčerpání všech místních prostředků ochrany, f) dále musí být podáno v přiměřené době od vyčerpání místních prostředků ochrany a nakonec g) nesmí se zabývat případy, které již byly státy vypořádány podle principů Africké charty spojených národů, Zakládací smlouvy Africké unie nebo podle Africké charty. Podmínky musí být splněny kumulativně.

Z dostupných rozhodnutí Africké komise největší potíže činí požadavek na vyčerpání místních opravných prostředků, lhůta, ve které má být sdělení zasláno a nutnost, aby stížnost směřovala proti státu, který je stranou Africké charty⁸³.

Jak bylo zmíněno výše, rozhodnutí Africké komise nejsou právně závazná. V tom je taktéž možno spatřovat určitý nedostatek v institucionálním zajištění ochrany lidských práv. Je na jednotlivých státech, zda doporučení

⁸³ Z 89 stížností, které Africká komise odmítla jako nepřipustné, odmítla 42 z důvodu nevyčerpání domácích opravných prostředků, 5 stížností odmítla z důvodu nedodržení přiměřené lhůty pro podání stížnosti, v 6 případech nebyla naplněna ani jedna z podmínek. Z ostatních důvodů zamítnutí je nejpočetněji zastoupena skutečnost, že stížnost směřuje proti státu, který není smluvní stranou Africké charty, celkem 22 – tento důvod se týká především starších stížností z doby, kdy Africká charta měla malý počet ratifikací. Statistiku autorka provedla z rozhodnutí Africké komise dostupných z: <http://caselaw.ihrda.org/doc/search/?o=60922&m=83>.

Africké komise vyhoví či nikoli. Rozborem, nakolik jsou doporučení státy respektována, se zabývali Frans Viljoen a Lirette Louw ve svém článku publikovaném v lednu 2007 v časopise *The American Journal of International Law*. Svému zkoumání podrobili celkem 44 rozhodnutí Komise, která konstatovala porušení některého z práv zaručených Africkou chartou. V pouhých 6 případech se státy rozhodnutími řídily v plném rozsahu. Dalších 14 doporučení státy respektovaly zčásti, 13 doporučení státy nenaplnily vůbec. U zbývajících 11 doporučení nemohli autoři studie stav naplnění posoudit, zejména protože od příslušných státních orgánů neobdrželi potřebné podklady⁸⁴.

4.1.2 Africký soud pro lidská práva a práva národů a přístup k němu

V návaznosti na nízkou efektivitu rozhodnutí Africké komise se afričtí vůdci rozhodli zřídit soudní orgán, který měl posílit systém ochrany lidských práv, tuto ochranu zefektivnit a vypořádat se s omezeními, kterými byla řízení před Africkou komisí limitována. Dodatkovým protokolem k Africké chartě o ustavení Afrického soudu pro lidská práva a práva národů⁸⁵ (dále jen „Dodatkový protokol“), přijatým v roce 1998 byl zřízen Africký soud pro lidská práva a práva národů. V platnost Dodatkový protokol vstoupil 25. ledna 2004, soud byl ustaven v roce 2006.

Proti mechanismu ochrany práv, který poskytovala do té doby Africká komise, je zde několik významných změn. První zásadní rozdíl spočívá v soudní povaze orgánu, který se opírá o možnost vynucení svých rozhodnutí, jejichž případné nesplnění je možné sankcionovat. Konkrétně má Africký soud pravomoc informovat o neplnění svého rozhodnutí Shromáždění Africké unie a Radu ministrů, která jménem Shromáždění sleduje vykonávání rozhodnutí

⁸⁴ VILJOEN, F. a LOUW, L. State Compliance with the Recommendations of the African Commission on Human and Peoples' Rights, 1994-2004, *The American Journal of International Law*, January 2007, vol. 101, no. 1, s. 1-34.

⁸⁵ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights [online], African Court, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Court%20Establishment/africancourt-humanrights.pdf>

Afrického soudu (čl. 29 a 31 Africké charty). Tyto orgány mají v návaznosti na to možnost uvalit na daný stát zejména ekonomické sankce⁸⁶.

Druhou změnou je, že Dodatkový protokol svěřuje Africkému soudu ochranu dodržování všech lidských práv obsažených ve všech lidskoprávních dokumentech, jimiž jsou dané státy vázány, nikoli jen katalogu práv zahrnutých v Africké chartě. Toto ustanovení⁸⁷ Dodatkového protokolu je v oblasti ochrany lidských práv celosvětově revoluční, zatím byly orgány ochrany lidských práv vždy oprávněny posuzovat případy pouze podle dokumentu, k jehož naplňování byly primárně zřízeny.

Poslední a pro účely této práce nejvýznamnější změnou je vymezení okruhu subjektů, které mohou k Africkému soudu podat stížnost. Stížnost může k Africkému soudu podat a) Africká komise, b) smluvní státy, c) africké mezivládní organizace a d) nevládní organizace a jednotlivci. Možnost přístupu nevládních organizací a jednotlivců k soudní ochraně je zde ale velmi přísně omezena. Dodatkový protokol klade podání stížnosti nevládních organizací a jednotlivců striktní podmínky.

K přípustnosti takové stížnosti je nezbytné, aby stát, proti kterému směřuje, výslovně učinil prohlášení, ve kterém uznává jurisdikci Afrického soudu – tuto podmínku stanoví čl. 5 odst. 3 spolu s čl. 34 odst. 6 Africké charty. Seznam států, které toto prohlášení již Africkému soudu doručily, není dlouhý. Prohlášení učinilo 7 států z celkového počtu 26 států, které Dodatkový protokol ratifikovaly. Dalším problémem byla netransparentnost, která vydávání těchto prohlášení provázela, jak upozornil soudce Afrického soudu, Fatsah Ougergouz, ve svém separátním stanovisku ve vůbec prvním rozsudku Afrického soudu, č. 001/08⁸⁸. Ougergouz upozornil na skutečnost, že seznam

⁸⁶ SCEATS, S., Africa's New Human Rights Court: Whistling in the Wind? [online], Chatham House, The Royal Institute of International Affairs [cit. 07-03-2016], dostupný z: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Law/bp0309ceats.pdf>, str. 11.

⁸⁷ Dodatkový protokol k Africké chartě o ustavení Afrického soudu pro lidská práva a práva národů, čl. 3 odst. 1

⁸⁸ Separate Opinion of Judge Fatsah Ougergouz [online]. African Court on Human and Peoples' Rights [cit. 07-03-2016]. dostupný z: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Cases/Judgment/Judgment%20Appl.001-2008%20Michelot%20Yogogombaye%20v%20Senegal-%20English.PDF>, str. 14 a následující.

států, které jurisdikci Afrického soudu uznaly, nebyl veřejně přístupný. Prohlášení jednotlivých států jsou uložena u Předsedy Komise Africké unie, který je deponitářem Dodatkového protokolu, kterým byl Africký soud zřízen. Ougergouz ve svém stanovisku navrhl, aby seznam států, které ratifikovaly Dodatek protokol, který je zveřejněný na webových stránkách Komise Africké unie, byl doplněn také o informaci, které státy učinily prohlášení o podřízení se jurisdikci Afrického soudu v případech stížností jednotlivců a nevládních organizací. Zveřejnění seznamu států, které se Africkému soudu podřídily, by podle Ougergouze značně posílilo průhlednost celého systému, zvýšilo právní jistotu v řízení před Africkým soudem a také by se to odrazilo v jeho efektivitě – jednotlivci či nevládní organizace by tuto skutečnost znaly před podáním stížnosti soudu a Africký soud by tak řešil jen stížnosti, v nichž by měl osobní působnost. S touto výtkou se Africký soud vypořádal a dnes je na webových stránkách Africké unie i Afrického soudu zveřejněn seznam států, které uznaly pravomoc Afrického soudu v řízení ve věcech stížností jednotlivců a nevládních organizací ke dni 23. července 2013⁸⁹. Tento krok je v ochraně lidských práv významným posunem v zajištění jejich účinnějšího naplňování, na druhé straně ale odhaluje neochotu států přijmout pravomoc mezinárodního soudu.

Další omezení se týká nevládních organizací. Podat stížnost k Africkému soudu mohou pouze významné (*relevant*) nevládní organizace, které mají pozorovatelský status při Africké komisi. Robert W. Eno z Univerzity ve Witwatersrandu se ve svém článku⁹⁰ zabývá analýzou jurisdikce Afrického soudu a upozorňuje na nebezpečí vyplývající z tohoto ustanovení. V první řadě vidí jako nesprávné, že nejsou určena kritéria, podle kterých se nevládní organizace považuje za významnou. Uznání nevládní organizace za významnou je ponecháno plně na uvážení Africké komise a ta je

⁸⁹ List of countries which have signed, ratified/acceded to the Protocol to the African charter on human and peoples' rights, [cit. 07-03-2016], dostupný na: http://www.african-court.org/en/images/documents/New/Statuts_of_the_Ratification_Process_of_the_Protocol_Establishing_the_African_Court.pdf

⁹⁰ ENO, R. W., Jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights. The jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights. 2002, (2). Dostupné také z: http://www.ahrlj.up.ac.za/images/ahrlj/2002/ahrlj_vol2_no2_2002_robert_wundeh_eno.pdf

oprávněna posuzovat pouze ty organizace, které jí podávají pravidelné zprávy o činnosti. Za další nežádoucí omezení považuje nutnost, aby nevládní organizace pro přístup k soudní ochraně měla pozorovatelský status při Africké komisi. Jak Eno správně poukazuje, mnohé z organizací zabývajících se ochranou lidských práv i ochranou životního prostředí pozorovatelský status nemají a některé ani nevidí potřebu o přiznání tohoto statusu usilovat.

Posledním omezením, které čl. 5 odst. 3 Dodatkového protokolu pro přístup nevládních organizací a jednotlivců k soudu stanoví, je diskrece soudu, zda přístup umožní. Text daného ustanovení říká, že „*Soud může nevládním organizacím (...) a jednotlivcům umožnit podat návrh na zahájení řízení před Soudem (...)*“⁹¹ Z toho vyplývá, že Africký soud má možnost uvážít jednotlivé případy, zda se jimi bude zabývat a případně rozhodnout, že zahájení řízení není dovoleno.

4.1.3 Africký soudní dvůr a soud pro lidská práva

V roce 2008 Africká unie rozhodla o sloučení Afrického soudu s Africkým soudním dvorem do jedné instituce, která ponese název Africký soudní dvůr a soud pro lidská práva (*African Court of Justice and Human Rights*). O tomto kroku rozhodly členské státy Africké unie přijetím Protokolu o Statutu Afrického soudního dvora a soudu pro lidská práva (dále jen „Protokol o statutu“)⁹², oba jednotlivé soudy mají být nahrazeny jediným dvoukomorovým soudem, kdy každá z komor by se věnovala jedné agendě. Protokol o statutu k 3. únoru 2014 podepsalo 30 států, ratifikovalo jej ale pouze 5 států⁹³. V platnost protokol vstoupí po ratifikaci 15 státy.

Přístup k Africkému soudnímu dvoru a soudu pro lidská práva má být obdobný jako k Africkému soudu. Protokol o statutu stanovuje stejná omezení a striktní podmínky pro aktivní legitimaci k podání návrhu na zahájení řízení

⁹¹ Překlad autorky pro účely této práce.

⁹² Protocol on Statute of the African Court of Justice and Human Rights [online], African Court on Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Statute%20ACJHR/ACJHR_Protocol.pdf

⁹³ List of countries which have signed, ratified/acceded to the Protocol on the Statutes of the African Court of Justice and Human Rights [online], African Union, [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://au.int/en/sites/default/files/treaties/7792-sl-protocol_on_statute_of_the_african_court_of_justice_and_hr_0.pdf

před soudem, jak je upravuje Dodatkový protokol, tzn. jednotlivci a nevládní organizace stížnosti podávat mohou, ale pouze proti státům, které učinily prohlášení, ve kterém se podřídily jurisdikci Afrického soudního dvora a soudu pro lidská práva. I pro tento orgán platí, že nevládní organizace musí být významná, opět chybí vymezení, za jakých podmínek se nevládní organizace za významnou považuje. Požadavek, aby nevládní organizace měla pozorovatelský status při Africké komisi, je nahrazen požadavkem, aby byly nevládní organizace akreditovány Africkou unií.

4.2 Hmotněprávní vymezení lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí

Přijetí katalogu lidských práv bylo v Africe, podobně jako v ostatních regionech spojeno s procesem integrace⁹⁴. V Africe integrační proces započal v roce 1963 se vznikem Organizace africké jednoty (*Organization of African Unity*). Tato organizace byla založena za účelem sjednocení nově vzniklých samostatných afrických států, zajištění jejich svobody a odstranění pozůstatků kolonialismu. Zakládací akt Organizace africké jednoty⁹⁵ ochranu lidských práv výslovně nezmiňuje, s ohledem na koloniální minulost kontinentu v něm převažuje důraz na princip státní suverenity a nezasahování do záležitostí druhých států. K ochraně lidských práv se zakládací akt hlásí pouze prostřednictvím odkazu na zásady vyjádřené ve Všeobecné deklaraci lidských práv a Chartě spojených národů, které považuje za základ své činnosti. Poprvé myšlenku na přijetí lidskoprávního kodexu vyjádřil již v roce 1961 Kongres afrických právníků, na němž byla přijata deklarace – Zákon Lagosu (*Law of Lagos*)⁹⁶ – která africké vůdce vyzývala k přijetí katalogu lidských práv, vlády afrických států ale na tuto výzvu nereagovaly.⁹⁷ K přijetí tohoto katalogu pak došlo až s téměř dvacetiletým zpožděním, kdy v roce 1979 Konference

⁹⁴ OUGUERGOUZ, F. *The African Charter on Human and Peoples' Rights: a comprehensive agenda for human dignity and sustainable democracy in Africa*. Frederick, MD: Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, c2003. ISBN 9041120610, str. 36.

⁹⁵ Organization of African Unity Charter [online], African Union [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://au.int/en/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf

⁹⁶ Law of Lagos [online], Centre for Human Rights, University of Pretoria [cit. 07-03-2016], dostupný ke stažení z http://www.chr.up.ac.za/chr_old/hr_docs/african/docs/other/other22.doc

⁹⁷ History of the African Charter [online], African Commission on Human and People's Rights [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://www.achpr.org/instruments/achpr/history/>

nejvyšších představitelů členských států Organizace africké jednoty, která byla později nahrazena Africkou unií, požádala o jeho vypracování Generální sekretariát. Na tomto základě byla vypracována Africká charta. Tato úmluva mezi dalšími v čl. 24 zaručuje také právo na uspokojivé životní prostředí, toto právo je řazeno mezi práva kolektivní, které úmluva přiznává národům.

4.2.1 Africká charta lidských práv a práv národů

Na africkém území patří Africká charta mezi nejvýznamnější lidskoprávní dokumenty, přijata byla 27. června 1981 na zasedání Konference nejvyšších představitelů členských států Organizace africké jednoty v Nairobi. V platnost vstoupila 21. října 1986, po získání potřebného počtu ratifikací. K dnešnímu dni Africkou chartu ratifikovaly všechny státy na Africkém kontinentu, s výjimkou teprve krátce existujícího Jižního Súdánu a Maroka, které vystoupilo z Organizace africké jednoty v roce 1986 na protest proti uznání existence a připuštění členství Západní Sahary, a nadále se činnosti Organizace neúčastní.

Africká charta obsahuje celou řadu specifíků, které odráží místní kulturu, historii a odlišné smýšlení od toho v transatlantickém prostoru. Za prvé ve svém textu kromě práv jednotlivců výslovně zakotvuje také povinnosti jednotlivců⁹⁸. Taková úprava je v lidskoprávních dokumentech naprosto výjimečná. Další zvláštností je, že v Africké chartě jsou upravena vedle práv jednotlivců také práva národů, tj. práva kolektivní⁹⁹. Zde se plně projevuje odlišnost africké mentality, v níž je jednotlivec vždy součástí určitého většího celku, což může být rodina, komunita, kmen, etnická skupina, národ¹⁰⁰. Mezi kolektivními právy je upraveno také právo na uspokojivé životní prostředí. Zahrnutí tohoto práva do lidskoprávního katalogu bylo velmi významným posunem na poli ochrany lidských práv i ochrany životního prostředí, zvláště s ohledem na skutečnost, že v Africe se začala ochrana lidských práv vyvíjet s téměř dvacetiletým zpožděním oproti Evropě i Americe.

⁹⁸ Africká charta, čl. 27 až 29

⁹⁹ Africká charta, čl. 19 až 24

¹⁰⁰ D'SA, R M, "The African Charter on Human and Peoples' Rights: Problems and Prospects for Regional Action" [1983] *AUYearBookIntLaw* 3; (1981-1983) 10 *Australian Year Book of International Law*, 101-130, str. 116.

4.2.2 Právo na uspokojivé životní prostředí

Africká charta ve svém čl. 24 stanoví, že „*všechny národy mají právo na všeobecně uspokojivé životní prostředí příznivé pro jejich rozvoj.*“¹⁰¹ Touto formulací Africká charta výslovně přiznala právu na uspokojivé životní prostředí status samostatného práva a nevnímá je jako předpoklad pro naplnění nebo součást jiných lidských práv.

Samotná formulace v čl. 24 Africké charty dává prostor k širším úvahám a interpretaci co do obsahu práva. Použitý pojem „*všeobecně uspokojivé*“ prostředí naznačuje, že by se nemuselo jednat pouze o právo na příznivé životní prostředí, ale může zahrnovat další prvky nutné k rozvoji národů, jako například svobodu, mír nebo hospodářský růst. Ve světle této interpretace pak právo na všeobecně uspokojivé životní prostředí představuje synergické, souhrnné právo, které vyžaduje komplexní a jednotný přístup. Je třeba poznamenat, že problematiku životního prostředí není možné oddělit od ostatních výše zmíněných otázek, zejména pak těch ekonomických, kde je provázanost s životním prostředím nejsilnější¹⁰².

Právo na uspokojivé životní prostředí patří mezi práva kolektivní (spolu s právem na sebeurčení, právem na volné nakládání s bohatstvím a přírodními zdroji, právem na hospodářský, sociální a kulturní rozvoj a právem na národní a mezinárodní bezpečnost a mír). Za nositele práva je určen národ, není ale zcela jasné, co přesně je tím myšleno. Text daného ustanovení umožňuje více výkladů, např. národ ve smyslu státních příslušníků nebo národ ve smyslu etnické skupiny. Původně tento pojem označoval majoritní etnické skupiny a měl poskytovat ochranu národům před zásahy zvenčí. Postupně se ale výklad pojmu změnil tak, že práva národů se vztahují také na menšinové etnické skupiny, popř. domorodé populace¹⁰³.

¹⁰¹ „*All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favourable to their development.*”

¹⁰² OUGUERGOUZ, F. *The African Charter on Human and Peoples' Rights: a comprehensive agenda for human dignity and sustainable democracy in Africa*. Frederick, MD: Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, c2003, ISBN 9041120610, str. 361

¹⁰³ ŠTURMA, P. a ŽÁKOVSKÁ, K. *Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv*. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, 119 s. ISBN 978-80-87975-08-4, str. 82-84.

Problematické se může ukázat naplňování práva na uspokojivé životní prostředí. Ustanovení čl. 24 neukládá státům zvláštní povinnosti, jak naplňování práva konkrétně zajistit. Je logické předpokládat, že v sobě právo zahrnuje také povinnost státu předcházet újmám na životním prostředí, které by mohly ohrozit rozvoj obyvatel¹⁰⁴. Možným řešením tohoto problému může být skutečnost, že v ústavách mnoha afrických států je kladen na ochranu životního prostředí důraz¹⁰⁵. Další z možných způsobů naplnění práva na uspokojivé životní prostředí je plnění ostatních, přesněji vymezených povinností, které pro státy plynou z účasti na jiných mezinárodních i regionálních instrumentech. Tomuto výkladu přispívá i Preambule Zakládacího aktu Africké unie, která ukládá povinnost africkým vůdcům, aby „využívali přírodní i lidské zdroje kontinentu k celkovému rozvoji národů ve všech oblastech lidské činnosti“¹⁰⁶. K tomuto problému se vyjádřila Africká komise pro lidská práva a práva národů ve svém rozhodnutí č. 155/96 ve věci Centra aktivit pro sociální a ekonomická práva (*Social and Economic Rights Action Center*) a Centra pro ekonomická a sociální práva (*Center for Economic and Social Rights*) proti Nigérii (dále jen „Případ Ogoniland“), jak bude blíže rozebráno dále.

4.2.3 Africká komise pro lidská práva a práva národů

Africká komise za dobu svojí působnosti přijala téměř 220 rozhodnutí¹⁰⁷. Meritorní rozhodnutí ale Africká komise přijímá formou doporučení, která pro státy, kterým jsou adresována, nejsou obecně závazná. Výkladem čl. 24 se Africká komise zabývala zatím v jediném rozhodnutí, případě Ogoniland. V několika dalších případech pak namítané porušení tohoto článku zamítla pro nedostatek důkazů.

¹⁰⁴ OUGUERGOUZ, Fatsah, op. cit. supra pozn. 105, str. 364

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 370

¹⁰⁶ Constitutive Act of African Union [online], African Union. [cit. 07-03-2016], dostupný z: http://au.int/en/sites/default/files/ConstitutiveAct_EN.pdf

¹⁰⁷ Rozhodnutí jsou dostupná online z: <http://caselaw.ihrrda.org/>

*Rozhodnutí v případě Ogoniland (27. 10. 2001)*¹⁰⁸

V 90. letech 20. století probíhala v Nigérii intenzivní těžba ropy, do které byla tehdejší nigerijská vláda prostřednictvím své účasti v těžebních společnostech přímo zapojena. Podle stížnosti předložené Africké komisi tato těžba poškodila životní prostředí a způsobila lidu Ogoni, který v dané oblasti žil, zdravotní problémy, které měly původ v kontaminaci životního prostředí. Těžba ropy zde měla probíhat bez jakýchkoli ohledů na lidské zdraví nebo ochranu životního prostředí – mimo jiné byl toxický odpad vypouštěn do vodních toků a také došlo k většímu počtu úniků ropy v blízkosti vesnic, kterým bylo možné při řádné údržbě zařízení předejít. Stěžovatelé namítali také, že Ogoniové nebyli o nebezpečí vzniklých při těžbě ropy informováni a nebylo jim umožněno podílet se na rozhodování o využití jejich území (označovaného jako „Ogoniland“). Nigerijská vláda od těžebních společností nepožadovala zpracování studií o dopadech těžby na zdraví lidí a stav životního prostředí a nadto bránila environmentálním organizacím v přístupu na území za účelem provedení těchto studií.

V říjnu 2001 Africká komise o stížnosti rozhodla tak, že uznala porušení několika článků Africké charty, včetně čl. 24, Nigerijskou vládou. Toto rozhodnutí Africké komise je jakýmsi milníkem v jejím rozhodování. Poprvé rozhodovala o porušení sociálních, ekonomických a kulturních práv, přičemž zaujala moderní postoj za účelem posílení naplňování těchto práv¹⁰⁹.

V souvislosti s lidskými právy jako obecnou kategorií (bez ohledu na to, zda jsou to práva občanská a politická nebo sociální, ekonomická a kulturní) Africká komise uvedla, že s sebou nesou alespoň 4 roviny povinností států, které se zavázaly k dodržování práv. Tyto roviny jsou: a) respektovat; b) chránit; c) podporovat a d) naplňovat.¹¹⁰

¹⁰⁸ Case 155/96 Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and Center for Economic and Social Rights (CESR) / Nigeria [online], African Human Rights Case Law Analyser [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://caselaw.ihrda.org/doc/155.96/view/en/>

¹⁰⁹ COOMANS, F., The Ogoni case before the African Commission on Human and Peoples' Rights' (2003), 52 International and Comparative Law Quarterly, 749-760, str. 749.

¹¹⁰ Případ Ogoniland, body č. 44 až 48

Povinnost respektu znamená, že státy se mají zdržet zásahů do výkonu všech základních práv. Povinnost ochrany zahrnuje povinnost státu chránit držitele práv legislativou a účinnými opravnými prostředky a také přijmout opatření za účelem ochrany před zásahy politickými, společenskými i ekonomickými. S tím souvisí povinnost podpory, podle které musí státy zajistit, aby bylo jednotlivci umožněno vykonávat svá práva a svobody. Konečně povinnost naplňovat práva, k jejichž dodržování se stát zavázal, je očekáváním, že stát aktivně nasměruje své fungování směrem k vlastnímu naplnění práv.

Africká komise se v tomto rozhodnutí také dotkla výkladu obsahu práva na uspokojivé životní prostředí. Čl. 24 Africké charty aplikovala s ohledem na zdravé a neznečištěné životní prostředí a v souvislosti s čl. 16 Africké charty, který zaručuje právo na zdraví. Právo na „*všeobecně uspokojivé životní prostředí*“ podle vyjádřeného výkladu jasně ukládá vládám povinnosti; zejména se jedná o povinnost státu přijmout přiměřená opatření potřebná k tomu, aby se předešlo znečištění a degradaci životního prostředí, podporovat jeho zachování a zajistit ekologicky udržitelný vývoj a využití přírodních zdrojů.

Významným posunem je také názor, že k zajištění práva na uspokojivé životní prostředí (spolu s právem na zdraví) je stát povinen dříve, než započne s jakýmkoli průmyslovým projektem většího rozsahu, nařídit nebo alespoň povolit zpracování nezávislého vědeckého sledování možných rizik pro životní prostředí a také získat a zveřejnit studie o environmentálních a společenských dopadech a v neposlední řadě také monitorovat průběh jeho realizace, poskytovat informace komunitám ohroženým nebezpečnými materiály a umožnit jednotlivcům být slyšen a podílet se na rozhodování o projektech, které jejich komunitu mohou ovlivnit.

V posuzovaném případě vláda Nigérie výše uvedeným povinností nedostála, čímž se dopustila porušení práva na zdraví a práva na uspokojivé životní prostředí. Na závěr rozhodnutí Africká komise zdůrazňuje, že při aplikaci mezinárodního práva i lidských práv je třeba dbát na zvláštnosti

afrického prostředí. Tímto rozhodnutím ale Africká komise dokázala, že i lidská práva v oblasti sociální, ekonomické a kulturní zde mohou být plně vymahatelná.

*Rozhodnutí v případě Endorois (25. 11. 2009)*¹¹¹

Africká komise ve své rozhodovací činnosti uznala zvláštní práva domorodých národů ve vztahu k životnímu prostředí, konkrétně tak rozhodla ve věci stížnosti Centra pro rozvoj práv menšin (*Centre for Minority Rights Development*) a Skupiny pro práva menšin (*Minority Rights Group*) proti Keni. Keňská vláda se podle stížnosti měla dopustit porušení práva na vlastnictví, práva na volné nakládání s přírodními zdroji, práva na náboženství, práva na kulturní život a práva na rozvoj tím, že nuceně vystěhovala členy komunity Endorois z jejich tradičních území, když tuto půdu určila k vytvoření národní rezervace a část půdy následně prodala třetí osobě.

V řešeném případě jde o střet práv domorodých národů s domnělými prostředky ochrany životního prostředí. Keňská vláda po celou dobu řízení před Africkou komisí namítala, že důvodem pro vytvoření rezervace byla snaha o zachování a ochranu flóry a fauny a životního prostředí vůbec. Africká komise se k tomuto vyjádřila tak, že vyhnání Endoroisanů z domovské půdy není legálním prostředkem pro zajištění hospodářského rozvoje a environmentální ochrany¹¹².

Dalším argumentem ze strany zástupců Keni bylo, že společenstvím žijícím v okolí národních rezervací je v určitých případech dovoleno přivádět sem dobytek za účelem pastvy, pokud tím ovšem nezpůsobí újmu na životním prostředí nebo jinak nenaruší přirozené prostředí volně žijících zvířat.

Prvním krokem v ochraně tradičních afrických společenství je podle Africké komise uznání, že práva, která mají tradiční společenství k tradičně

¹¹¹ Case 276/03 Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) / Kenya [online], African Human Rights Case Law Analyser, [cit. 07-03-2016], dostupný z: <http://caselaw.ihrrda.org/doc/276.03/view/en/>

¹¹² Tamtéž, bod 173

využívané půdě, odpovídají vlastnickému právu, které je chráněno Africkou chartou a jeho ochrana vyžaduje přijetí zvláštních opatření. Africká komise rozhodla, že zřízením přírodní rezervace Game na území tradičně patřícím lidu Endorois se keňská vláda dopustila porušení jejich základních práv, kromě práva vlastnického také práva na rozvoj, a práva na náboženství a kulturní život.

Africká komise v otázce podmínek omezení vlastnického práva odkazuje na rozsudek Inter-Amerického soudu pro lidská práva ve věci lidu Saramaka v. Surinam, kde stanoví tři základní podmínky, které mají zajistit, že omezení vlastnického práva neohrozí přežití kmene nebo lidu, jež na půdě tradičně žije a hospodaří. Tyto podmínky jsou: a) účast členů dotčeného kmene na plánování rozvoje, využití nebo investic na jeho území; b) zajištění přiměřeného užitku z takových aktivit prováděných na jeho území; a c) předchozí provedení zhodnocení sociálních dopadů a dopadů na životní prostředí. Ani jeden z těchto postupů nebyl v daném případě dodržen.¹¹³

4.2.4 Africký soud pro lidská práva a práva národů

Africký soud pro lidská práva a práva národů byl ustaven na základě Dodatkového protokolu k Africké chartě, fungovat začal v roce 2006.

Africký soud měl převzít agendu Africké komise zejména v rozsahu poskytování ochrany lidským právům a také interpretace Africké charty, dodnes se ale potýká s problémy a jeho činnost je minimální. Za 11 let své činnosti přijal pouze 23 rozhodnutí, přičemž meritorně rozhodoval v pěti případech, ostatní stížnosti odmítl zejména pro nedostatek pravomoci nebo nepřípustnost¹¹⁴.

¹¹³ Tamtéž, bod 228

¹¹⁴ Africký soud dosud rozhodoval ve 23 případech, 11 stížností odmítl, protože stát, proti kterému stížnost směřovala, nevydal prohlášení o přijetí jurisdikce soudu; meritorně Africký soud rozhodl v 5 případech, 2 stížnosti odmítl z důvodu chybějící věcné příslušnosti; zbylé stížnosti Africký soud odmítl z důvodů opožděného podání, nevyčerpání domácích opravných prostředků, nesplnění procesních povinností, podání neoprávněným stěžovatelem nebo proto, že stížnost směřovala proti státu, který není členem Africké unie. Statistiku autorka zpracovala z rozsudků Afrického soudu dostupných z: : <http://en.african-court.org/#finalised-cases>

4.3 Shrnutí

Vztah lidských práv a ochrany životního prostředí se na území Afriky vyvíjí od 80. let 20. století a zdá se, že tento vývoj do budoucna bude dále pokračovat.

Hmotněprávní zakotvení práva na uspokojivé životní prostředí je v Africké chartě, která mu přiznala postavení samostatného lidského práva. Africká komise jako orgán výkladu Africké charty dostala příležitost ovlivnit vývoj v oblasti nově definovaných lidských práv a také usměrnit podmínky uplatňování skupiny kolektivních práv, která v jiných katalogích nejsou obvyklá. Přesto neměla Africká komise šanci této příležitosti využít, v průběhu několika desetiletí své činnosti obdržela jen málo stížností směřující na porušení práva na uspokojivé životní prostředí, meritorně se jím mohla zabývat v jediném případě. Jak se bude ochrana lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí v Africe dále rozvíjet, není jednoznačné, možných interpretačních východisek je několik.

Druhou vývojovou větví, která se v africkém mezinárodním právu v této oblasti rozvíjí, jsou vlastnická práva domorodých národů k jimi tradičně obývaným územím a zdrojům, kde v roce 2009 Africká komise vydala přelomové rozhodnutí. V tomto rozhodnutí uznává vlastnické právo kmene Endorois k jeho tradičnímu území. Navíc toto právo Africká komise staví nad potřebu zřízení národní rezervace za účelem zachování flory a fauny, pokud je rezervace zřízena ve vztahu k domorodému národu nešetrně a nese s sebou nepřiměřená omezení tak, jako tomu bylo v posuzovaném případě.

Také přístup k ochraně lidských práv a jeho institucionální zajištění prošly významným vývojem. Prvním orgánem, který byl výkladem Africké charty a ochranou lidských práv pověřen, byla Africká komise s pravomocí rozhodovat o stížnostech států i jednotlivců a nevládních organizací, k níž je přístup omezen jen tím, že Komise sama musí rozhodnout, že se bude případem zabývat. Problematickou se po určité době ukázala skutečnost, že rozhoduje pouze formou doporučení, která nejsou závazná a jejichž plnění není možné vymáhat.

Na základě zkušeností s nevolí států podřizovat se rozhodnutím Africké komise, která vedla k tomu, že ochrana poskytovaná lidským právům v rámci Africké unie byla neúčinná, byl zřízen Africký soud, který měl tuto situaci napravit. Jeho rozhodnutí jsou vynutitelná prostřednictvím možného uložení sankcí ze strany Shromáždění Africké unie, popř. Rady ministrů. Došlo ale ke zpřísnění přístupu k jím poskytované soudní ochraně. Aby bylo možné ze strany jednotlivců a nevládních organizací podávat stížnosti na postup jednotlivých států, je nezbytné, aby stát jurisdikci Afrického soudu v tomto směru výslovně přijal. Tento krok ke dni 23. 7. 2013 však učinilo pouze 7 států z celkového počtu 26 států, které Protokol o zřízení soudu ratifikovaly. Tím je účinná ochrana lidských práv v tomto systému zatím v podstatě znemožněna.

Africký soud byl zřízen a funguje pod záštitou Africké unie, a pro jeho úspěšné fungování je nezbytná také podpora ze strany Africké unie ve formě finanční pomoci¹¹⁵. Pro řešení otázek mezinárodního práva Africká unie zřídila Africký soudní dvůr. Zachování obou institucí se ukázalo náročným, Africká unie proto především z finančních důvodů rozhodla o jejich sloučení do jednoho¹¹⁶. Při vypracování statutu nového soudu se jeho tvůrci mohli poučit z příliš striktního nastavení podmínek přístupu k soudu. Přístup k nově vytvořenému Africkému soudnímu dvoru a soudu pro lidská práva ale zůstal obdobný jako přístup k Africkému soudu. Právě v přísném pojetí možnosti domáhat se soudní ochrany pro jednotlivce a nevládní organizace, které bývají subjekty práv, vidí odborná veřejnost i autorka práce největší problém systému ochrany lidských práv v Africe, jak tomu nasvědčuje i velmi malý počet případů řešených před Africkým soudem a nejčastější důvod odmítnutí návrhů – nedostatek osobní působnosti¹¹⁷.

¹¹⁵ VILJOEN, F., *International human rights law in Africa*. 2nd ed. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2012, xxxvii, 622 s. ISBN 978-019-9645-589, str. 465.

¹¹⁶ SIVIEUDE, M., *Practical Guide: The African Court on Human and Peoples' Rights towards the African Court of Justice and Human Rights* [online], International Federation for Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z https://www.fidh.org/IMG/pdf/african_court_guide.pdf

¹¹⁷ Viz pozn. č. 114.

5. Závěr

Vnímání životního prostředí a jeho postavení jak v právu, tak v ostatních oblastech lidské činnosti se v posledních desetiletích výrazně změnilo a prošlo několika fázemi. Tato skutečnost souvisí především se zvýšeným povědomím o problémech a nebezpečích hrozících životnímu prostředí. Zároveň je v dnešní společnosti lépe znám vliv životního prostředí na jednotlivce a také kvalitu jeho života. To vedlo k propojení oborů ochrany lidských práv a ochrany životního prostředí a vyústilo uznáním lidských práv, která reflektují také stav životního prostředí a uznání environmentálního prvku některých stávajících lidských práv. Záměrem této práce nebylo podat vyčerpávající výklad vývoje vztahu lidských práv a ochrany životního prostředí, ale ukázat tento vývoj v regionálních systémech lidských práv.

Regionální systémy ochrany lidských práv jsou podstatným nástrojem k zajištění jejich naplňování – garantují poměrně široké katalogy práv a také založily orgány, které dohlíží nad dodržováním těchto katalogů. Všechny tři posuzované systémy – evropský, inter-americký a africký – vycházely z obdobné premisy, přesto jsou různě úspěšné, liší se v procedurálním zajištění práv a každý z nich se k životnímu prostředí postavil po svém.

Evropský systém ve své Evropské úmluvě o lidských právech životní prostředí nezmiňuje ani na ně nijak neodkazuje. Přes úvodní fázi, kdy veškeré stížnosti stávající na narušení životního prostředí nekompromisně odmítal jako zjevně neopodstatněné, postupně dospěl k současné propracované teorii, podle které dovozuje environmentální aspekty v celé řadě práv zaručených Evropskou úmluvou, přestože životní prostředí není v žádném ustanovení zmíněno. Evropský soud takto zejména dovedl vztah mezi životním prostředím a právy na život a respektování soukromého a rodinného života. Dovedl také, že součástí práva na soukromý a rodinný život je i právo na informace o životním prostředí, čímž je zaručeno, aby jednotlivci mohli o svém soukromém životě řádně a informovaně rozhodovat bez nebezpečí hrozících ze strany narušeného životního prostředí, o němž nemají informace. V jednom z rozhodnutí Evropský soud také uvedl, že svoboda projevu zahrnuje i svobodu šířit informace o stavu a možných rizicích hrozících životnímu prostředí a tím přispívat k transparentnosti veřejné správy a správné funkci občanské společnosti.

Na rozdíl od evropského systému Inter-Americký systém právo na zdravé životní prostředí zaručuje každému, toto právo ale není přímo z textu Dodatku ze San Salvadoru vymahatelné. Environmentální otázky Inter-Americký soud řeší v rámci rozhodování o porušení jiných práv, zejména práva na život, práva na zdraví a práva pokojně užívat majetek. Na rozdíl od evropského systému se zde judikatura nezaměřuje na jednotlivce, ale především na skupiny – domorodé národy. Právo na zdravé životní prostředí zde tvoří prostředek k jejich ochraně. Zde se plně projevují místní a historické odlišnosti. V odlehlých částech Střední a Jižní Ameriky žije množství domorodých národů, které jsou vázány na půdu, na které žijí, a specifické podmínky v daném prostředí. I menší zásahy do životního prostředí mohou mít pro tyto národy katastrofické následky a mohou znamenat znemožnění jejich tradičního života nebo přímo ohrožení jejich existence (např. prostřednictvím některých nemocí, vůči kterým jsou méně odolní). Inter-Americká komise a Inter-Americký soud proto využily článků Americké úmluvy, které zajišťují právo na život a právo na zdraví spolu s ustanoveními zaručujícími vlastnické právo a vyložily je ve prospěch domorodých národů.

Inter-Americký soud vytvořil zásadní teorii tří předpokladů pro jakékoliv zásahy do vlastnického práva domorodých národů k půdě, kterou převzal i Africký soud. Domorodé národy musí být od počátku zapojeny do plánování jakýchkoli rozvojových aktivit týkajících se jejich tradičních území, musí mít zajištěn přiměřený prospěch z těchto aktivit a je nezbytné, aby byl před vydáním povolení k zahájení činnosti zpracován posudek o vlivu na životní prostředí.

Nejnovějším a zároveň nejsložitějším k výkladu je systém ochrany lidských práv v Africe. Africká charta také výslovně přiznává právo na životní prostředí, jeho formulace je ale poněkud nejasná. Systematicky je řazeno mezi kolektivní práva, je tedy přiznáno národům (*peoples*), a je spojeno s právem na rozvoj. Do budoucna bude třeba vyložit, zda a za jakých podmínek je možné, aby se práva na zdravé životní prostředí domáhali jednotlivci. Obsah práva také z důvodu vágní formulace není jasný – zaručuje se právo na všeobecně příznivé životní prostředí. Literatura nabízí možné výklady, přesto je třeba počkat, jak se s touto formulací vypořádá některé z mezinárodních afrických těles, které Africká unie k dohledu nad Africkou chartou zřídila. Velkým problémem ochrany životního prostředí na mezinárodní úrovni v Africe je neochota států podřídit se rozhodovací pravomoci těchto institucí a plnit jimi uložené povinnosti.

Je třeba poznamenat, že ochrana životního prostředí se nezdá být prioritou afrických vůdců z důvodu řady jiných a v krátkodobém horizontu palčivějších problémů, jako jsou chudoba, hladomor a nemoci.

Jak bylo ukázáno, vztah ochrany životního prostředí a lidských práv prošel dlouhým a dynamickým vývojem, který měl na různých kontinentech různé výsledky. Přesto je třeba poznamenat, že tento vývoj zdaleka není u konce a pro každý systém existuje množství možných dalších vývojových větví.

6. Seznam použitých zdrojů

Primární zdroje:

Mezinárodní smlouvy a související dokumenty:

African Charter on Human and Peoples' Rights dated 27. 6. 1981, United Nations Treaties Series registration number: 26363.

American Convention on Human Rights dated 22. 11. 1969, United Nations Treaties Series registration number: 17955.

American Declaration of the Rights and Duties of Man dated 1948.

Charter of the Organization of African Unity dated 25. 5. 1963, United Nations Treaties Series registration number: 6947.

Charter on Organization of American States dated 30. 4. 1948, United Nations Treaties Series registration number: 1609.

Constitutive Act of African Union dated 11. 7. 2000, United Nations Treaties Series registration number: 37733.

Council of Europe Resolution no. (99) 50 on the Council of Europe Commissioner for Human Rights dated 7. 5. 1999.

Mezinárodní úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí ze dne 25. 6. 1998 č. 124/2004 Sb. m. s.

Protocol of San Salvador to American to the American Convention on Human Rights dated 17. 11. 1988.

Protocol on Statute of the African Court of Justice and Human Rights dated 1. 7. 2008.

Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights dated 9. 6. 1998.

Rules of Procedure of Inter-American Commission on Human Rights dated 2009.

Rules of Procedure of Inter-American Court of Human Rights dated November 2000.

Rules of Procedure of Inter-American Court of Human Rights dated 2003.

Rules of Procedure of Inter-American Court of Human Rights dated January 2009.

Sdělení č. 209/1992 Sb., o ujednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazující.

Statut Rady Evropy ze dne 5. 5. 1949.

Statutes of Inter-American Commission on Human Rights dated October 1979.

Judikatura:

Evropská komise pro lidská práva:

Arrondelle proti Spojenému království, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 15. 7. 1980, stížnost č. 7889/77.

Dr. S proti Spolkové republice Německo, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 5. 8. 1969, stížnost č. 715/60.

G a E proti Norsku, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 3. 10. 1983, stížnosti č. 9278/81 s č. 9415/81.

X a Y proti Spolkové republice Německo, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 13. 5. 1976, stížnost č. 7407/76.

Evropský soud pro lidská práva:

Athanassoglou a další proti Švýcarsku, rozsudek Evropského soud pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 27644/95.

Brânduse proti Rumunsku, tisková zpráva o rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 4. 2009, stížnost č. 6586/03.

Deés proti Maďarsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 11. 2010, stížnost č. 2345/06.

Di Sarno a další proti Itálii, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 1. 2012, stížnost č. 30765/08.

Dubetska a další proti Ukrajině, rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 10. 2. 2011, stížnost č. 30499/03.

Dzemyuk proti Ukrajině, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 9. 2014, stížnost č. 42488/02.

Fadeyeva proti Rusku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 6. 2005, stížnost č. 55723/00.

Fredin proti Švédsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 1. 1991, stížnost č. 12033/86.

Giacomelli proti Itálii, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 11. 2006, stížnost č. 59909/00.

Guerra a další proti Itálii, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 2. 1998, stížnost č. 14967/89.

Hakansson a Stuersson proti Švédsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. 1. 1990, stížnost č. 11855/85.

Hamer proti Belgii, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 11. 2007, stížnost č. 21861/03.

Hatton a další proti Spojenému království, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 7. 2003, stížnost č. 36022/97.

Kyrtatos proti Řecku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 5. 2003, stížnost č. 41666/98.

L'Erablière asbl proti Belgii, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 2. 2009, stížnost č. 49230/07.

López Ostra proti Španělsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 12. 1994, stížnost č. 16798/90.

Mangouras proti Španělsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 9. 2010, stížnost č. 12050/04.

Moreno Gómez proti Španělsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. 11. 2004, stížnost č. 4143/02.

Öneryildiz proti Turecku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 11. 2004, stížnost č. 48939/99.

Papastavrou a další proti Řecku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 4. 2003, stížnost č. 46372/99.

Pine Valley Development Ltd a další proti Irsku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 11. 1991, stížnost č. 12742/87.

Powell and Rayner proti Spojenému království, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 2. 1990, stížnost č. 9310/81.

Smaltini proti Itálii, tisková zpráva o usnesení Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 3. 2015, stížnost č. 43961/09.

Steel a Morris proti Spojenému království, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 2. 2005, stížnost č. 68416/01.

Taşkin proti Turecku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 11. 2004, stížnost č. 46117/99.

Tătar proti Rumunsku, tisková zpráva o rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 1. 2009, stížnost č. 67021/01.

Turgut a další proti Turecku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 7. 2008, stížnost č. 1411/03.

Valico S.R.L. proti Itálii, rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 3. 2006, stížnost č. 7007/01.

Inter-Americká komise pro lidská práva:

Maya Indigenous Community of the Toledo District (*Domorodé komunity Maya v okrese Toled*) proti Brazílii, rozhodnutí Inter-Americké komise pro lidská práva č. 40/04, ze dne 12. 10. 2004.

Report on the Situation of Human Rights in Ecuador dated 24. 4. 1997, by the Inter-American Commission on Human Rights.

Seventh Report on the Situation of human Rights in Cuba dated 4. 10. 1983, by the Inter-American Commission on Human Rights.

Yanomami proti Brazílii, rozhodnutí Inter-Americké komise pro lidská práva č. 12/85, ze dne 5. 3. 1985.

Inter-Americký soud pro lidská práva:

Kichwa Indigenous People of Sarayaka (*Domorodý lid Kichwa ze Sarayaku*) proti Ekvádoru, rozsudek Inter-Amerického soudu pro lidská práva ze dne 27. 6. 2012, stížnost č. 12.465.

Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community (*Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni*) proti Nicaraguy, rozsudek Inter-Amerického soudu pro lidská práva ze dne 31. 8. 2001, stížnost č. 11.577.

Saramaka People (*Lid Samaraka*) proti Surinamu, rozsudek Inter-Amerického soudu pro lidská práva ze dne 28. 11. 2007, stížnost č. 12.338.

Sawhoyamaxa Indigenous Community (*Domorodé společenství Sawhoyamaxa*) proti Paraguay, rozsudek Inter-Amerického soudu pro lidská práva ze dne 29. 3. 2006, stížnost č. 0322/2001.

Yakye Axa Indigenous Community (*Domorodé společenství Yakye Axa*) proti Paraguay, rozsudek Inter-Amerického soudu pro lidská práva ze dne 17. 6. 2005, stížnost č. 12.313.

Africká komise pro lidská práva:

Centre for Minority Rights Development (Kenya) a Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) (*Centrum pro rozvoj práv menšin (Keňa) a Skupina pro práva menšin (jménem endoroiské Sociální rady)*) proti Keni, rozhodnutí Africké komise pro lidská práva č. 276/03, ze dne 25. 11. 2009.

Social and Economic Rights Action Center and Center for Economic and Social Rights (*Akční centrum pro sociální a hospodářská práva a Centrum pro hospodářská a sociální práva*) proti Nigérii, rozhodnutí Africké komise pro lidská práva č. 155/96, ze dne 27. 10. 2001.

Sekundární zdroje:

Monografie:

ANTON, D. K. a SHELTON, D. Environmental protection and human rights. New York: Cambridge University Press, 2011, xxxviii, 986 p. ISBN 978-052-1747-103.

BIRNIE, P. W. a BOYLE, A.E. International law and the environment. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, xxx, 798 s. ISBN 01-987-6553-3.

KRAKOFF, S. a ROSSER, E. Tribes, land, and the environment. Burlington, Vt.: Ashgate Pub. Company, 2012, 234 p. Law, property and society. ISBN 9781409420620.

LEMMENS, P a VANDENHOLE, W. Protocol no. 14 and the reform of the European Court of Human Rights. Holmes Beach, Fla.: Distributed in North America by Gaunt Inc., c2005, xii, 153 p. ISBN 90-509-5461-8

SIVIEUDE, M., Practical Guide: The African Court on Human and Peoples' Rights towards the African Court of Justice and Human Rights [online], International Federation for Human Rights, [cit. 07-03-2016], dostupný z https://www.fidh.org/IMG/pdf/african_court_guide.pdf

MOWBRAY, A. Cases and materials on the European Convention on human rights. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-920674-2.

OUGUERGOUZ, F. The African Charter on Human and Peoples' Rights: a comprehensive agenda for human dignity and sustainable democracy in Africa. Frederick, MD: Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, c2003, ISBN 9041120610.

ROBB, ed. by Cairo A. R. Human rights and environment. 1. publ. Cambridge [u.a.]: Cambridge Univ. Press, 2001. ISBN 05-216-5036-4.

SALAS, A. de, Manual on human rights and the environment, Second edition. Strasbourg, France: Council of Europe Publishing, 2012. ISBN 978-92-871-7540-3

SCEATS, S., Africa's New Human Rights Court: Whistling in the Wind? [online], Chatham House, The Royal Institute of International Affairs [cit. 07-03-2016], dostupný z: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Law/bp0309sceats.pdf>

ŠTURMA, P. a ŽÁKOVSKÁ, K. Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, 119 s. ISBN 978-80-87975-08-4

The Oxford handbook of international environmental law. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 2007, xxviii, 1080 s. ISBN 9780199269709.

VANDERHEIDEN, S. Environmental rights. Burlington, VT: Ashgate, c2012, xxv, 548 p. International library of essays on rights. ISBN 14-094-2296-8.

VILJOEN, F. International human rights law in Africa. 2nd ed. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2012, xxxvii, 622 s. ISBN 978-019-9645-589.

Články publikované v odborných periodikách:

D'SA, R M, "The African Charter on Human and Peoples' Rights: Problems and Prospects for Regional Action" [1983] AUYearBkIntLaw 3; (1981-1983) 10 Australian Year Book of International Law, 101-130

COOMANS, F., The Ogoni case before the African Commission on Human and Peoples' Rights' (2003), 52 International and Comparative Law Quarterly, 749-760

ENO, R. W., Jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights. The jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights. 2002, (2). Dostupné také z:

http://www.ahrlj.up.ac.za/images/ahrlj/2002/ahrlj_vol2_no2_2002_robert_wundeh_eno.pdf

VILJOEN, F., LOUW, L. State Compliance with the Recommendations of the African Commission on Human and Peoples' Rights, 1994-2004, The American Journal of International Law, January 2007, vol. 101, no. 1.

7. Abstrakt a resumé

Název v anglickém jazyce: Development of the relationship between human rights and environmental protection

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá vývojem vztahu ochrany životního prostředí a lidských práv, kterým tento vztah prošel ve vybraných regionálních systémech ochrany lidských práv. Práce popisuje dva hlavní přístupy k tomuto vztahu. Hlavním cílem diplomové práce je podat srozumitelný výklad o vývoji daného vztahu především pomocí výkladové judikatury příslušných mezinárodních institucí. Práce postupně pojednává o vývoji v evropském, americkém a africkém systému a také o vývoji přístupu k soudní ochraně v těchto systémech.

Klíčová slova:

Ochrana životního prostředí, lidská práva, regionální systémy ochrany lidských práv

Abstract:

The subject of this master thesis deals with development of the relationship between protection of the environment and human rights, which this relationship has undergone in selected regional human rights systems. Thesis describes two main approaches to the relationship. Main objective of the thesis is to provide a comprehensible explanation of this relationship in particular through case law of the relevant international institutions. Thesis sequentially covers development in European, American and African regional human rights systems and also the development of access to justice in these systems.

Key words:

Environmental protection, human rights, regional human rights systems

Resumé

Diplomová práce se zabývá vývojem vztahu ochrany životního prostředí a lidských práv v regionálních systémech ochrany lidských práv. Hlavním cílem práce je podat výklad o tomto vztahu. Obecně převažují dva přístupy k tomuto vztahu, první říká, že environmentální lidská práva existují nezávisle, druhý environmentální prvky dovozuje z ostatních zaručených práv.

První kapitola práce se věnuje evropskému systému ochrany lidských práv, který je tvořen Radou Evropy a Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv. V tomto systému převažuje názor, že samostatné lidské právo na příznivé životní prostředí neexistuje. Evropský soud pro lidská práva ale vypracoval rozsáhlou judikaturu, ve které se zabývá environmentálním rozměrem některých lidských práv zaručených Evropskou úmluvou, např. právo na život, právo na respektování soukromého a rodinného života, právo na svobodu projevu.

Druhá část práce analyzuje Inter-Americký systém ochrany lidských práv. Vedoucí organizací v oblasti ochrany lidských práv v Americe je Organizace amerických států, která přijala Americkou úmluvu o lidských právech. Protokol ze San Salvadoru k Americké úmluvě zaručuje právo jednotlivce na život ve zdravém prostředí, toto právo ale není přímo vymazatelné. Inter-Americká Komise pro lidská práva a Inter-Americký soud pro lidská práva z toho důvodu rozvinuly zvláštní judikaturu, která vychází z environmentální prvků jiných zaručených práv, která jsou přímo vymahatelná. Judikatura se soustředí především na domorodé národy žijící ve Střední a Jižní Americe, které často trpí změnami životního prostředí více než zbytek společnosti. Do dnešního dne Inter-Americké instituce dovedly environmentální prvky v různých zaručených právech, jako je právo na život, právo na zdraví, právo užívat majetek.

Poslední kapitola diplomové práce se zabývá ochranou lidských práv v Africe. Organizace africké jednoty zde přijala Africkou chartu o lidských právech a právech národů (také známá jako Banjulská charta). Banjulská charta výslovně zaručuje právo na všeobecně uspokojivé životní prostředí příznivé pro rozvoj národů. Africká komise pro lidská práva interpretovala tento článek v jediném rozhodnutí. Příslušné ustanovení

Banjulské charty není jednoznačné, je proto nutný další výklad tohoto práva ze strany Africké komise pro lidská práva nebo Afrického soudu pro lidská práva.

Závěrem autorka práce popisuje a porovnává vývoj, který proběhl v jednotlivých regionálních systémech.

This master thesis deals with the development of relationship between the environmental protection and human rights in regional human rights system. The main aim of this thesis is to give an exposition of the aforementioned relationship. There are two prevailing approaches to the relationship, the first states that environmental human rights exist independently, and the other claims that there are only environmental aspects of other guaranteed human rights.

The first chapter is dedicated to the European human rights system which revolves around the Council of Europe and European Convention on Human Rights. In European system the dominant attitude maintains that separate human right to the environment does not exist. Nonetheless European Court of Human Rights provides extensive case law regarding environmental facet contained in various human rights in European Convention on Human Rights, such as right to life, right to health, right to respect for private and family life, freedom of expression.

The second part of the thesis analyses the Inter-American human rights system. The leading organization in America protecting human rights is Organization of American States that adopted American Convention on Human rights. The Protocol of San Salvador to American Convention describes the right of every person to live in healthy environment. Unfortunately this right is not directly enforceable. Therefore the Inter-American Commission on Human Rights and Inter-American Court of Human Rights developed unique case law maintaining environmental aspects in other enforceable human rights. This case law centres on indigenous people living in many states of Central and South America and suffering from environmental changes more than the rest of the society. By this date the Inter-American institution found environmental aspect in numerous rights, e. g. right to life, right to health, right to property.

Last chapter of the thesis deals with human rights system in Africa. Organization of African unity adopted African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter). Banjul Charter explicitly guarantees right to the environment favourable to development of nations. African Commission on Human Rights interpreted this article in only one decision. Since there are multiple possible interpretations of the text of the

right, it is necessary for the African Commission on Human Rights or African Court on Human Rights to provide further interpretation and explanation of this right.

In the conclusion the author describes the development and compares the development completed in each regional system.